

Uchwała Nr XLIII/296/14
Rady Miejskiej w Orzyszu
z dnia 29 stycznia 2014 r.

w sprawie przyjęcia Strategii Rozwiązywania Problemów Społecznych Gminy Orzysz na lata 2014 – 2020.

Na podstawie art. 7 ust. 1 pkt 6 i art. 18 ust. 1 ustawy z dnia 8 marca 1990 roku o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2013r., poz.594 ze zm.) w związku z art.16b i art.17 ust.1, pkt 1 ustawy z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej (Dz. U. z 2013r., poz. 182 ze zm.) Rada Miejska w Orzyszu uchwala, co następuje:

§ 1.

Przyjmuje się Strategię Rozwiązywania Problemów Społecznych Gminy Orzysz na lata 2014 – 2020, w brzmieniu stanowiącym załącznik do uchwały.

§ 2.

Wykonanie uchwały powierza się Burmistrzowi Orzysza.

§ 3.

Uchwała wchodzi w życie z dniem podjęcia, z mocą obowiązującą od dnia 1 stycznia 2014r.

PRZEWODNICZĄCY
Rady Miejskiej

mgr Wiesław Wasilewski

Załącznik
do Uchwały Nr XLIII/296/14
Rady Miejskiej w Orzyszu
z dnia 29 stycznia 2014 r.

STRATEGIA ROZWIĄZYWANIA PROBLEMÓW SPOŁECZNYCH GMINY ORZYSZ NA LATA 2014-2020

ORZYSZ 2014

Spis treści

Wykaz skrótów	3
Wstęp	4
1 Uwarunkowania zewnętrzne Strategii	5
1.1 Uwarunkowania prawne i programowe	5
2 Wybrane zagadnienia sytuacji społeczno-ekonomicznej Gminy Orzysz	10
2.1 Ogólna charakterystyka Gminy	10
2.2 Ludność	10
2.3 Infrastruktura Gminy Orzysz	12
2.3.1 Drogi i transport	13
2.3.2 Infrastruktura komunalna	13
2.3.3 Wynagrodzenia	13
2.3.4 Dochody i wydatki budżetu Gminy	14
2.3.5 Mieszkalnictwo	15
2.4 Bezpieczeństwo publiczne	15
2.5 Aktywność obywatelska oraz dostępność przestrzeni publicznej	16
3 Rynek pracy Gminy Orzysz	18
3.1 Aktywność zawodowa mieszkańców Gminy	18
3.1.1 Stan bezrobocia	18
4 Główne problemy społeczne Gminy Orzysz	19
4.1 Ogólna charakterystyka świadczeń przyznawanych z pomocy społecznej	19
4.1.1 Bezrobocie	23
4.1.2 Ubóstwo	23
4.1.3 Niepełnosprawność oraz problemy osób starszych	24
4.1.4 Bezradność w sprawach opiekuńczo-wychowawczych i prowadzenia gospodarstwa domowego	25
4.1.5 Długotrwała lub ciężka choroba	26
4.1.6 Problem uzależnień	26
4.1.7 Przemoc w rodzinie	28
5 Zasoby instytucjonalne Gminy Orzysz	29
5.1 Instytucje mające siedzibę na terenie Gminy Orzysz	29
5.2 Wybrane instytucje na terenie powiatu piskiego	31
6 Zasady horyzontalne Strategii	33
7 Prognoza zmian, priorytety, cele i kierunki działań	35
7.1 Priorytet I. Mieszkańcy aktywni na rynku pracy	37
7.2 Priorytet II. Rodzina fundamentem społeczeństwa	39
7.3 Priorytet III. Dzieci i młodzież przyszłością społeczeństwa	41
7.4 Priorytet IV. Osoby starsze, niepełnosprawne i dotknięte chorobą pełnoprawnymi członkami społeczeństwa	43
7.5 Priorytet V. Aktywne i zintegrowane społeczności lokalne	46
8 Wdrażanie i monitoring Strategii	48
8.1 Źródła finansowania Strategii	48
8.2 Monitorowanie i ewaluacja Strategii	49
9 Spis tabel	51
10 Spis wykresów	52

Wykaz skrótów

ABK-Administracja Budynków Komunalnych
BDL – Bank Danych Lokalnych
DPS – Dom Pomocy Społecznej
GUS – Główny Urząd Statystyczny
ZI – Zespół Interdyscyplinarny
KIS – Klub Integracji Społecznej
KP – Komisariat Policji
DK- Dom Kultury
KPR – Krajowy Program Reform na rzecz realizacji strategii „Europa 2020”
KRPA – Komisja Rozwiązywania Problemów Alkoholowych
MGBP – Miejsko-Gminna Biblioteka Publiczna
MOPS – Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej
MOSiR – Miejski Ośrodek Sportu i Rekreacji
NFZ – Narodowy Fundusz Zdrowia
OWES – Ośrodek Wsparcia Ekonomii Społecznej
PCPR – Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie
PFRON – Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych
PPPP – Powiatowa Poradnia Psychologiczno-Pedagogiczna
PUP – Powiatowy Urząd Pracy
ROPS – Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej
SPMGOZ- Samodzielny Publiczny Miejsko-Gminny Ośrodek Zdrowia
SRK 2020 – Strategia Rozwoju Kraju 2020
SRPS – Strategia Rozwiązywania Problemów Społecznych
UE – Unia Europejska
UM – Urząd Miejski
WTZ- Warsztaty Terapii Zajęciowej
ZEOSiP – Zespół Ekonomicznej Obsługi Szkół i Przedszkoli

Wstęp

Opracowanie i realizacja strategii rozwiązywania problemów społecznych jest zadaniem własnym gminy o charakterze obligatoryjnym. Obowiązek ten nakładają art. 16b ust. 1 oraz art. 17 ust. 1 pkt 1 ustawy o pomocy społecznej.

W związku z upływającym terminem obowiązywania Strategii Rozwiązywania Problemów Społecznych Gminy Orzysz na lata 2010-2013, podjęto decyzję o opracowaniu nowego dokumentu strategicznego.

Podstawą przygotowania SRPS była diagnoza sytuacji społeczno-gospodarczej Gminy Orzysz. W jej opracowaniu wykorzystano przede wszystkim dane statystyczne pochodzące z Banku Danych Lokalnych Głównego Urzędu Statystycznego, roczniki statystyczne z lat 2010-2012, publikacje GUS, a także dane i sprawozdania Miejskiego Ośrodka Pomocy Społecznej, Powiatowego Urzędu Pracy w Piszcu oraz dane Urzędu Miejskiego. Umożliwiły one analizę sytuacji życiowej mieszkańców Gminy, procesów demograficznych zachodzących na jej obszarze, a także zjawisk rynku pracy. Wykorzystano również dane poszczególnych instytucji zamieszczone na stronach internetowych. Wiele informacji, w szczególności o osobach korzystających z pomocy i wsparcia, rodzajach świadczeń oraz zasobach instytucjonalnych pomocy i wsparcia, udało się pozyskać z oceny zasobów pomocy społecznej w Gminie.

Niniejszy dokument składa się z dwóch niezbędnych dla efektywnej realizacji zadań Gminy części, a mianowicie diagnozy sytuacji społeczno-ekonomicznej oraz spójnego z nią długofalowego planu działań. Celem nadrzędnym Strategii jest poprawa jakości życia mieszkańców. Należy jednak nadmienić, iż w ujęciu SRPS cel ten obejmuje wyzwania rozwojowe, lokujące się przede wszystkim wokół zagadnień rynku pracy, aktywności publicznej oraz funkcjonowania wybranych grup społecznych.

1 Uwarunkowania zewnętrzne Strategii

Planowanie strategiczne w obszarze gminnej polityki społecznej stanowi dość długi i skomplikowany proces dostosowywania głównych celów publicznej interwencji oraz metod i narzędzi działania do obecnych i przyszłych potrzeb społecznych, z uwzględnieniem posiadanych zasobów oraz szans i zagrożeń pochodzących z otoczenia. Kluczowe wydaje się zapewnienie adekwatności celów dokumentu do zdiagnozowanych problemów i potrzeb społecznych, a także określenie skutecznych i efektywnych metod działania. Jednakże planując strategię, należy również brać pod uwagę różnorodne uwarunkowania zewnętrzne, które mogą mieć pozytywny lub negatywny wpływ na realizację jej założeń.

Wykorzystując analizę PESTER¹ można wyróżnić czynniki zewnętrzne mające wpływ na gminną politykę społeczną w sześciu wymiarach, które prezentuje tabela nr 1.

Tabela 1. Wymiary uwarunkowań zewnętrznych strategii

POLITYCZNY Stabilność władz regionalnych/lokalnych Polityka podatkowa bezpośrednia i pośrednia Wydatki na cele publiczne Obszary konfliktów Programy specjalne	TECHNICZNY (TECHNOLOGICZNY) Istniejące systemy i struktury organizacyjne Systemy informacji Systemy komunikacji Transport Rozwój nowych produktów Przyszłe trendy
EKONOMICZNY Dochody Inflacja Zatrudnienie, bezrobocie Przedsiębiorczość Stopy wzrostu gospodarczego Waluta Recesja Zaufanie, stabilność	EKOLOGICZNY (POLITYKA PRZESTRZENNA) Kwestie ochrony środowiska (przepisy ochrony środowiska) Organizacje i ruchy ekologiczne Zmiany krajobrazu Urbanistyka i architektura Tendencje w kształtowaniu przestrzeni
SPOŁECZNY Mody i trendy Trendy demograficzne Edukacja Postawy i oczekiwania Wartości, style życia	REGULATYWNY (PRAWO) Legislacja rządowa i europejska Gwarancje zatrudnienia Przepisy bezpieczeństwa Przepisy o ochronie konkurencji

Źródło: <http://platforma.decydujmyrazem.pl/images/platforma/obrazki/PESTER.pdf>

Jak widać, na wdrażanie gminnej strategii rozwiązywania problemów społecznych może mieć (potencjalny) wpływ wiele różnych czynników zewnętrznych. W procesie przygotowania niniejszego dokumentu uwaga w największym zakresie zostanie poświęcona regulacjom prawnym, w tym szczególnie uwarunkowaniom programowym, które wyznaczają ramy oraz priorytetowe kierunki działania instytucji publicznych.

1.1 Uwarunkowania prawne i programowe

Podstawą prawną ustroju Polski jest ustawa zasadnicza, czyli Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. z 1997 r. Nr 78, poz. 483 ze zm.). W preambule Konstytucji zostały określone fundamentalne wartości, które decydują o harmonijnym funkcjonowaniu bytu państwowego: poszanowanie wolności i sprawiedliwości,

¹ Analiza PESTER jest zaadaptowaną na potrzeby samorządów i organizacji społecznych metodą badania makrootoczenia. Pierwotne narzędzie, czyli analiza PEST, pochodzi z obszaru zarządzania biznesem. Pozwala na planowanie w oparciu o analizę czynników politycznych, ekonomicznych, społecznych i technologicznych.

współdziałanie władz, dialog społeczny oraz zasada pomocniczości (subsydiarności) umacniająca uprawnienia obywateli i ich wspólnot.

Ponadto, rozdział pierwszy Konstytucji RP wprowadza szereg zasad ustrojowych, wśród których należy wskazać w szczególności „demokratyczne państwo prawne, urzeczywistniające zasady sprawiedliwości społecznej” (art. 2 i 7 Konstytucji). Oznacza to, że:

- 1) władzę sprawuje naród poddający swoje organy przedstawicielskie cyklicznej legitymizacji w wolnych i powszechnych wyborach;
- 2) organy władzy publicznej działają na podstawie i w granicach prawa;
- 3) ochrona słabszych ekonomicznie jednostek i grup ludności wyraża się w istnieniu odpowiednich zabezpieczeń społecznych i usług socjalnych świadczonych przez państwo i różne wspólnoty samorządowe.

Urzeczywistnianie zasady „sprawiedliwości społecznej” odbywa się w praktyce w oparciu o akty normatywne niższego rzędu, zwłaszcza **ustawę z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej (Dz. U. z 2013 r. poz. 182)**. Stanowi ona główną przesłankę i zarazem bezpośrednią podstawę prawną opracowywania strategii rozwiązywania problemów społecznych przez gminę.

W myśl art. 2 ust. 1 przywołanej ustawy, „Pomoc społeczna jest instytucją polityki społecznej państwa, mającą na celu umożliwienie osobom i rodzinom przezwyciężanie trudnych sytuacji życiowych, których nie są one w stanie pokonać, wykorzystując własne uprawnienia, zasoby i możliwości”. Tak rozumianą działalność organizują organy administracji rządowej i samorządowej, współpracując w tym zakresie, na zasadzie partnerstwa, z organizacjami społecznymi i pozarządowymi, Kościołem Katolickim, innymi kościołami, związkami wyznaniowymi oraz osobami fizycznymi i prawnymi. Ustawa podkreśla, iż pomoc społeczna powinna wspierać osoby i rodziny w wysiłkach zmierzających do zaspokojenia niezbędnych potrzeb, aby mogły żyć w warunkach odpowiadających godności człowieka. Ale zarazem wymaga od klientów współdziałania w rozwiązywaniu ich trudnej sytuacji życiowej.

Obszar lokalnej polityki społecznej kształtują również inne akty normatywne w randze ustawy, wśród których należy wymienić w szczególności:

- ustawę z dnia 8 marca 1990 r. *o samorządzie gminnym* (Dz. U. z 2001 r. Nr 142, poz. 1591 ze zm.);
- ustawę z dnia 19 sierpnia 1994 r. *o ochronie zdrowia psychicznego* (Dz. U. z 2011 r. Nr 231, poz. 1375);
- ustawę z dnia 9 czerwca 2011 r. *o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej* (Dz. U. z 2013 r. poz. 135);
- ustawę z dnia 26 października 1982 r. *o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi* (Dz. U. z 2012 r. poz. 1356);
- ustawę z dnia 29 lipca 2005 r. *o przeciwdziałaniu narkomanii* (Dz. U. z 2012 r. poz. 124);
- ustawę z dnia 29 lipca 2005 r. *o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie* (Dz. U. Nr 180, poz. 1493 ze zm.);
- ustawę z dnia 28 listopada 2003 r. *o świadczeniach rodzinnych* (Dz. U. z 2006 r. Nr 139, poz. 992 ze zm.);
- ustawę z dnia 21 czerwca 2001 r. *o dodatkach mieszkaniowych* (Dz. U. z 2001 r. Nr 71, poz. 734 ze zm.);
- ustawę z dnia 21 czerwca 2001 r. *o ochronie praw lokatorów, mieszkaniowym zasobie gminy i o zmianie Kodeksu cywilnego* (Dz. U. z 2001 r. Nr 71 poz. 733 ze zm.);
- ustawę z dnia 20 kwietnia 2004 r. *o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy* (Dz. U. z 2008 r. Nr 69, poz. 415 ze zm.);

- ustawę z dnia 27 sierpnia 1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych (Dz. U. z 2011 r. Nr 127, poz. 721 ze zm.);
- ustawę z dnia 13 czerwca 2003 r. o zatrudnieniu socjalnym (Dz. U. z 2011 r. Nr 43, poz. 225 ze zm.);
- ustawę z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie (Dz. U. z 2010 r. Nr 234, poz. 1536 ze zm.);
- ustawę z dnia 27 kwietnia 2006 r. o spółdzielniach socjalnych (Dz. U. Nr 94, poz. 651 ze zm.).

Dla efektywnej realizacji celów gminnej strategii rozwiązywania problemów społecznych, należy odnieść się do dokumentów strategicznych i programowych na szczeblu międzynarodowym, krajowym i regionalnym. W szczególności tych, które podejmują temat wykluczenia społecznego jako jednego z głównych wyzwań dla współczesnej polityki społecznej.

Rozwiązania w zakresie przeciwdziałania i walki z wykluczeniem społecznym przyjmowane przez organy UE mają szczególne znaczenie z uwagi na ich implementację w polskich przepisach i dokumentach strategicznych. W 2010 roku Komisja Europejska opublikowała Komunikat „**Europa 2020 – Strategia na rzecz inteligentnego i zrównoważonego rozwoju sprzyjającego włączeniu społecznemu**”². Dokument podkreśla potrzebę wspólnego działania państw członkowskich na rzecz wychodzenia z kryzysu oraz wdrażania reform umożliwiających stawienie czoła wyzwaniom związanym z globalizacją, starzeniem się społeczeństw czy rosnącą potrzebą racjonalnego wykorzystywania zasobów.

W celu osiągnięcia powyższych założeń zaproponowano trzy podstawowe, wzajemnie wzmacniające się priorytety:

- a) wzrost inteligentny (ang. *smart growth*), czyli rozwój oparty na wiedzy i innowacjach,
- b) wzrost zrównoważony (ang. *sustainable growth*), czyli transformacja w kierunku gospodarki niskoemisyjnej, efektywnie korzystającej z zasobów i konkurencyjnej,
- c) wzrost sprzyjający włączeniu społecznemu (ang. *inclusive growth*), czyli wspieranie gospodarki charakteryzującej się wysokim poziomem zatrudnienia i zapewniającej spójność gospodarczą, społeczną i terytorialną³.

Podstawowymi instrumentami realizacji założeń Strategii *Europa 2020* są przygotowane przez Komisję Europejską inicjatywy przewodnie, a także opracowywane przez państwa członkowskie UE Krajowe Programy Reform.

Krajowy Program Reform na rzecz realizacji strategii „Europa 2020” w Polsce przyjęto w kwietniu 2011 roku. Dokument ten stanowi odpowiedź na zidentyfikowane przez Komisję Europejską oraz władze krajowe najpoważniejsze wyzwania i bariery rozwojowe. Według KPR, rząd powinien skoncentrować się na wdrażaniu reform, które służą odrabianiu zaległości rozwojowych, a także budowaniu nowych przewag konkurencyjnych w trzech obszarach priorytetowych:

1. Infrastruktura dla wzrostu zrównoważonego;
2. Innowacyjność dla wzrostu inteligentnego;
3. Aktywność dla wzrostu sprzyjającego włączeniu społecznemu⁴.

Problem wykluczenia społecznego w kontekście założeń KPR został potraktowany jako kluczowe wyzwanie rozwojowe Polski. Działania na rzecz ograniczenia skali ubóstwa i marginalizacji koncentrują się głównie na zwiększaniu szans na zatrudnienie osób z różnych względów defaworyzowanych na rynku pracy (zwłaszcza osób młodych, o niskim poziomie

² *Europa 2020. Strategia na rzecz inteligentnego i zrównoważonego rozwoju sprzyjającego włączeniu społecznemu*, Bruksela, 3.3.2010, KOM(2010) 2020 (http://ec.europa.eu/eu2020/pdf/1_PL_ACT_part1_v1.pdf).

³ <http://www.mg.gov.pl/Bezpieczenstwo+gospodarcze/Strategia+Europa+2020>

⁴ *Krajowy Program Reform „Europa 2020”*, Warszawa 2011, s. 4-5 (ec.europa.eu/europe2020/pdf/nrp/nrp_poland_pl.pdf).

wykształcenia, o złym stanie zdrowia i/lub niepełnosprawnych). KPR podtrzymuje bowiem jedną z tez aktywnej polityki społecznej, że instrumenty zabezpieczenia społecznego, którymi dysponują państwa, nie są w stanie długofalowo rozwiązywać problemów społecznych. Natomiast rynek pracy jawi się jako mechanizm, który efektywniej pozwala integrować ze społeczeństwem osoby znajdujące się na jego marginesie. Jako niezbędne KPR uznaje zatem zwiększanie zakresu aktywnych form przeciwdziałania wykluczeniu społecznemu, w tym „zwiększenia wykorzystania zatrudnienia socjalnego oraz rozwoju sektora ekonomii społecznej, które umożliwiają rozbudowę instrumentów zapewniających osobom wykluczonym dostęp do usług społecznych oraz pozwalających na powrót na rynek pracy”⁵.

Na szczeblu krajowym istotne znaczenie ma również **Strategia Rozwoju Kraju 2020 – Aktywne społeczeństwo, konkurencyjna gospodarka, sprawne państwo** przyjęta przez Radę Ministrów 25 września 2012 roku⁶. Jest to główna strategia rozwojowa w średnim horyzoncie czasowym, wskazuje strategiczne zadania państwa, których podjęcie w perspektywie najbliższych lat jest niezbędne, by wzmocnić procesy rozwojowe.

Strategia Rozwoju Kraju 2020 wyznacza trzy obszary strategiczne – Sprawne i efektywne państwo, Konkurencyjna gospodarka, Spójność społeczna i terytorialna, w których koncentrują się główne działania władz publicznych. W kontekście założeń gminnej strategii rozwiązywania problemów społecznych warto wskazać kilka wybranych założeń strategii krajowej:

- ▶ rozwój kapitału społecznego stanowi jedno z kluczowych wyzwań Polski i służy zwiększeniu skali i trwałości zaangażowania oraz współpracy obywatelskiej; państwo powinno jedynie tworzyć warunki dla tego procesu sprzyjając oddolnym inicjatywom obywatelskim m.in. poprzez zmiany programów nauczania oraz wspieranie nieformalnej edukacji obywatelskiej;
- ▶ rozwój kapitału ludzkiego jest jednym z głównych czynników decydujących o rozwoju i konkurencyjności kraju, poszczególnych regionów oraz środowisk lokalnych; zadania państwa powinny koncentrować się na ograniczeniu czynników zniechęcających do podejmowania i utrzymania aktywności zawodowej, w szczególności osób młodych dopiero wchodzących na rynek pracy, osób niepełnosprawnych oraz starszych; ponadto państwo powinno kreować przejście od modelu kształcenia opartego głównie na szkole i przekazywaniu wiedzy encyklopedycznej do szerokiego modelu edukacji, łączącego kształcenie w szkołach z edukacją nieformalną trwającą całe życie i powiązanym z praktyką (m.in. z konkretnymi potrzebami pracodawców i potrzebami życia w z informatyzowanym społeczeństwie);
- ▶ zagrożenie wykluczeniem w Polsce ma charakter terytorialny – w poszczególnych regionach istnieją obszary problemowe, charakteryzujące się niską dostępnością i jakością usług publicznych, ograniczonymi zasobami własnymi i w konsekwencji niskim potencjałem rozwojowym; nacisk powinien zostać położony nie tylko na działania redystrybucyjne, prowadzące do łagodzenia ubóstwa, ale przede wszystkim na działania aktywizujące, umożliwiające powszechne uczestnictwo w różnych sferach życia społeczno-gospodarczego.

Jednym z kluczowych dokumentów programowych dotyczących rozwiązywania problemów społecznych jest **Krajowy Program Przeciwdziałania Ubóstwu i Wykluczeniu Społecznemu 2020. Nowy wymiar aktywnej integracji**. Określono w nim, że walka z ubóstwem i wykluczeniem musi opierać się na wzroście gospodarczym i zatrudnieniu oraz na nowoczesnej i skutecznej ochronie socjalnej. Interwencja innowacyjnej ochrony socjalnej

⁵ Tamże, s. 45.

⁶ http://www.mrr.gov.pl/rozwoj_regionalny/Polityka_rozwoju/SRK_2020/Documents/Strategia_Rozwoju_Kraju_2020.pdf

musi być połączona z szerokim zestawem polityk społecznych, łącznie z ukierunkowaną edukacją, pomocą społeczną, mieszkalnictwem, zdrowiem, godzeniem życia prywatnego i zawodowego oraz polityk rodzinnych.

Na poziomie regionu Warmii i Mazur kluczowym dokumentem określającym cele i zadania samorządów, publicznych instytucji pomocy społecznej i służb zatrudnienia oraz podmiotów niepublicznych w zakresie przeciwdziałania wykluczeniu społecznemu, jest **Strategia polityki społecznej województwa warmińsko-mazurskiego do 2020 roku**. W odpowiedzi na dominujące problemy regionu takie jak dysfunkcje w rodzinach, wzrost zagrożenia marginalizacją zawodową i społeczną, a także małą aktywność lokalnych społeczności, Strategia zakłada:

- a) w obszarze priorytetowym I „Prawidłowo funkcjonująca rodzina” – tworzenie warunków do możliwie pełnego rozwoju rodziny i do właściwego jej funkcjonowania;
- b) w obszarze priorytetowym II „Wzmacnianie integracji społecznej” – stworzenie możliwości wyjścia z izolacji społecznej oraz integrację z otoczeniem szczególnie osób starszych, niepełnosprawnych, uzależnionych, ofiar przemocy, bezdomnych i innych znajdujących się w szczególnie trudnej sytuacji życiowej;
- c) w obszarze priorytetowym III „Wspieranie aktywności i mobilności zawodowej oraz edukacyjnej osób bezrobotnych” – wspieranie bezrobotnych mieszkańców regionu, służące w szczególności zwiększeniu aktywności edukacyjnej mieszkańców województwa, podniesieniu ich potencjału zawodowego oraz podjęciu pracy;
- d) w obszarze priorytetowym IV „Rozwój społeczeństwa obywatelskiego” – wzmocnienie postaw prospołecznych, rozwój kompetencji społecznych i umiejętności współpracy poszczególnych jednostek i grup na rzecz własnego otoczenia⁷.

Kwestia wykluczenia społecznego jest obecna również w dokumentach odnoszących się do rynku pracy. **Strategia Zatrudnienia i Rozwoju Zasobów Ludzkich w Województwie Warmińsko-Mazurskim do 2020 roku** za cel główny przyjmuje „Rozwój zasobów ludzkich niezbędnym warunkiem rozwoju społeczno-gospodarczego województwa”⁸. Jego realizacja ma przyczynić się do osiągnięcia następujących efektów:

- znacząca poprawa jakości zasobów ludzkich,
- zmniejszenie dystansu do krajowego poziomu zatrudnienia i bezrobocia,
- ograniczenie bezrobocia do 51-54 tys. osób, natomiast wskaźnika stopy bezrobocia do mieszczącego się w przedziale od 10 do 12%,
- wzrost zatrudnienia i osiągnięcie wskaźnika zatrudnienia w wysokości 54-56%.

Strategia Rozwiązywania Problemów Społecznych Gminy Orzysz na lata 2014-2020 w swoich założeniach operacyjnych odwołuje się do wyżej opisanych dokumentów.

⁷ *Strategia polityki społecznej województwa warmińsko-mazurskiego do 2020 roku* (<http://www.warmia.mazury.pl/pomoc-i-integracja-spoeczna/strategia-polityki-spoecznej-wojewodztwa-warmińsko-mazurskiego>) s. 65-85.

⁸ *Strategia Zatrudnienia i Rozwoju Zasobów Ludzkich w Województwie Warmińsko-Mazurskim do 2020 roku* (<http://www.up.gov.pl/index.php?id=170>) s. 25.

2 Wybrane zagadnienia sytuacji społeczno-ekonomicznej Gminy Orzysz

2.1 Ogólna charakterystyka Gminy

Gmina Orzysz leży w północno-wschodniej części Polski, w południowo-wschodniej części województwa warmińsko-mazurskiego, w powiecie piskim, na pograniczu Krainy Wielkich Jezior Mazurskich i Pojezierza Elckiego. Sąsiednie gminy to: od północy Gmina Miłki i Wydminy, od wschodu Gmina Stare Juchy i Elk, od południa Gmina Biała Piska i Pisz, od zachodu Gmina Mikołajki. Powierzchnia gminy wynosi 363,49 km², co stanowi 20 % obszaru powiatu piskiego. Na 1 km² przypada ok. 26 osób, co oznacza słabą gęstość zaludnienia. Należymy do gmin miejsko-wiejskich, która liczy 44 miejscowości wiejskich, stanowiących 26 sołectw. Na koniec roku sprawozdawczego 2012 liczba mieszkańców gminy Orzysz wynosiła 9.522 osób. Ośrodek centralny naszej gminy, a także siedzibę władz miejskich stanowi miasto Orzysz, zajmujące powierzchnię 8,16 km².

W skład gminy Orzysz wchodzi sołectwa: Chmielewo, Cierpięty, Czarne, Dąbrówka, Drozdowo-Zastrużne, Dziubiele, Gaudynki, Góra, Grądy, Grzegorz, Klusy, Mikosze, Nowe Guty, Odoje, Ogródek, Okartowo, Osiki, Pianki, Rostki Skomackie, Strzelniki, Suchy Róg, Szwejkówko, Tuchlin, Ublik, Wężewo, Wierzbiny

Ukształtowanie terenu, wynikające z polodowcowego charakteru rzeźby północno-wschodniej części Polski, wykształciło specyficzne warunki przyrodnicze. Przede wszystkim jakość gleb na terenie gminy – z rolniczego punktu widzenia – jest ogólnie słaba. Niewielki stopień urbanizacji gminy, zachowane naturalne środowisko przyrodnicze oraz tradycje kulturalne i społeczne mieszkańców czynią z gminy Orzysz jeden z najatrakcyjniejszych zakątków Polski do wypoczynku i zamieszkania. Zróżnicowany ekosystem i bioróżnorodność czynią z Gminy Orzysz niezwykle miejsce nie tylko dla mieszkańców, turystów ale również przyrodników i biologów.

2.2 Ludność

Stan ludności w Gminie Orzysz na przestrzeni lat 2010-2012 ulegał wahaniom, które w perspektywie krótkoterminowej nie pozwalają na sformułowanie jednoznacznych wniosków.

Tabela 2. Liczba ludności w województwie warmińsko-mazurskim, powiecie piskim, Gminie Orzysz w latach 2010-2012

Wyszczególnienie	2010	2011	2012
Województwo	1 427 241	1 452 596	1 450 697
Powiat	56 993	58 354	58 087
Gmina	9618	9517	9522

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Analiza struktury demograficznej Gminy Orzysz według płci wskazuje na utrzymującą się przewagę liczby mężczyzn nad kobietami. W roku 2010 było 4759 kobiet co stanowi 49,48% ogółu mieszkańców, w 2011r. było 4706 kobiet, co stanowi – 49,45% ogółu mieszkańców oraz w 2012r. – 4701 kobiet, co stanowi – 49,37% ogółu mieszkańców.

Istotnymi czynnikami mającymi wpływ na tempo zmian liczby ludności Gminy Orzysz są przyrost naturalny oraz migracje. Przyrost naturalny oznacza różnicę między liczbą urodzeń

żywych, a liczbą zgonów w danym okresie, a zatem może przyjmować wartość dodatnią lub ujemną. Kształtowanie się tego wskaźnika w gminie prezentuje tabela nr 3.

Tabela 3. Przyrost naturalny w Gminie Orzysz w latach 2010-2012

Wyszczególnienie	2010	2011	2012
Urodzenia żywe	102	96	92
Zgony ogółem	107	106	113
Przyrost naturalny	-5	-10	-21

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych UMiG Orzysz.

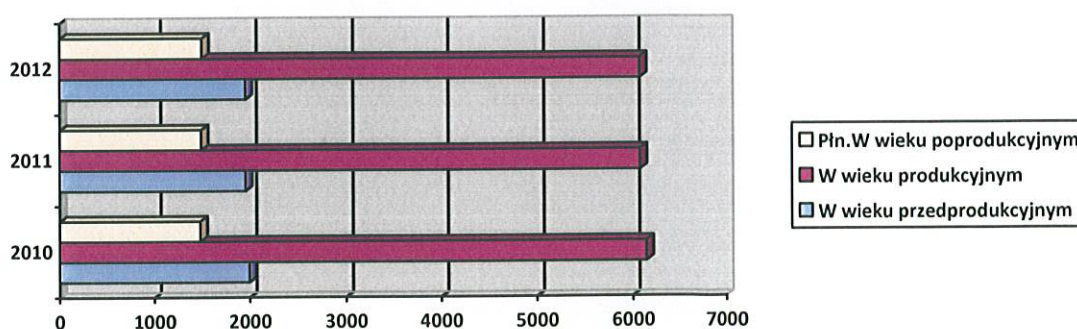
Od 2010 roku z powodu spadku liczby urodzeń oraz wzrostu liczby zgonów, przyrost naturalny w Gminie Orzysz maleje i na przestrzeni lat 2010-2012 osiąga wartość ujemną. Coraz bardziej widoczny jest proces „starzenia się społeczeństwa”, charakteryzujący się przede wszystkim zmniejszającym się w porównaniu do 2010 r. odsetkiem osób w wieku przedprodukcyjnym (dzieci i młodzież 0-17 lat), malejącym odsetkiem mieszkańców w wieku produkcyjnym (mężczyźni 18-64; kobiety 18-59 lat), a przede wszystkim dość dynamicznym wzrostem liczby osób w poprodukcyjnym okresie życia (mężczyźni: 65 lat i więcej; kobiety: 60 lat i więcej). Tendencja ta została przedstawiona na tabeli nr 5.

Tabela 4. Ludność według ekonomicznych grup wieku w Gminie Orzysz w latach 2010-2012

Wyszczególnienie	2010	2011	2012
Ludność ogółem w wieku przedprodukcyjnym	1996	1953	1954
Ludność w wieku produkcyjnym	6140	6074	6071
Ludność w wieku poprodukcyjnym	1482	1490	1497

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Wykres 1. Ludność według ekonomicznych grup wieku w Gminie Orzysz w latach 2010-2012

Źródło: Tabela 4.

W ogóle ludności Gminy Orzysz największy odsetek stanowią osoby w wieku produkcyjnym. Jednak ich liczba zmalała prawie o 1,1% – z 6140 w 2010 roku do 6071 osób w 2012. Nieznacznie wzrósł wskaźnik osób w wieku poprodukcyjnym – z 1482 w 2010 roku do 1497 w 2012 roku. Zmalała również liczba dzieci i młodzieży w wieku 0-17 lat o ponad 2%.

Jak widać, z roku na rok odsetek dzieci i młodzieży do 18 roku życia maleje, natomiast odsetek osób starszych w ogólnej liczbie mieszkańców Gminy rośnie.

2.3 Infrastruktura Gminy Orzysz

Ciągły i planowy rozwój Gminy Orzysz w znacznej mierze poprawił stan infrastruktury, co z kolei zwiększyło partycypację mieszkańców miasta i gminy Orzysz w niżej wymienionych podmiotach. Wciąż jednak ze względów organizacyjnych, a przede wszystkim finansowych, występują braki w usługach służby zdrowia (brak szpitala oraz opieki medycznej na terenie gminy w dni wolne od pracy), w dziennej opiece nad osobami starszymi, których populacja systematycznie rośnie, niepełnosprawnymi (brak dziennego lub środowiskowego domu samopomocy). Brakuje również na terenie Gminy szkolnictwa zawodowego, jedyne liceum ogólnokształcące nie zaspokaja potrzeb młodzieży, ponieważ część z nich nie chce lub nie może kontynuować nauki na studiach czy w szkołach policealnych.

Pozytywnym elementem rozwoju infrastruktury jest wystarczająca ilość miejsc, w których dzieci i młodzież może w sposób zorganizowany spędzać wolny czas (światlice 13, obiekty sportowe 8, boiska przyszkolne 19).

Poprawia się systematycznie stan mieszkań będących w zasobach gminy, choć i tu wciąż pozostaje wiele do zrobienia.

Tabela 5. Liczbowe zestawienie posiadanych przez Gminę Orzysz zasobów infrastruktury

Wyszczególnienie	2010	2011	2012
Liczba mieszkań w zasobie gminy	231	227	195
Liczba wniosków złożonych na mieszkanie z zasobów gminy	39	33	64
Liczba mieszkań socjalnych	100	100	109
Liczba wniosków złożonych na mieszkanie socjalne	7	8	4
Liczba żłobków	1	1	1
Liczba dzieci, którym nie przyznano miejsc w żłobku	0	0	4
Liczba przedszkoli	1	1	1
Liczba szkół podstawowych	4	4	4
Liczba szkół gimnazjalnych	2	2	2
Liczba szkół ponadgimnazjalnych	1	1	1
Liczba świetlic i klubów dla dzieci	13	13	13
Liczba bibliotek publicznych	3	3	3
Liczba domów kultury	1	1	1
Liczba obiektów sportowych	7	8	8
Liczba boisk przyszkolnych	19	19	19
Liczba podstawowych zespołów opieki zdrowotnej	5	4	4
Liczba szpitali	0	0	0

Źródło: Dane MOPS.

2.3.1 Drogi i transport

Gmina Orzysz leży relatywnie daleko od krajowych i europejskich korytarzy transportowych, a samo miasto Orzysz jest znacznie oddalone od wielkich ośrodków przemysłowych, miast akademickich.

W Orzyszu krzyżują się dwie drogi krajowe:

- droga nr 63 (Granica Państwa – Węgorzewo – Giżycko – Pisz – Kisielnica – Łomża – Zambrów – Cerańów – Sokołów Podlaski – Siedlce – Łuków – Radzyń Podlaski – Wisznice – Sławatycze – Granica Państwa) zaliczana do kategorii GP – drogi główne ruchu przyspieszonego.
- droga nr 16 (z Dolnej Grupy k. Grudziądza do granicy z Litwą w Ogrodnikach) Najgorszy pod względem technicznym jest odcinek między Mrągowem a Orzyszem. Na tym odcinku drogi samochodem osobowym nie powinno się przekraczać prędkości 50km/h.

Komunikacja autobusowa obejmująca swym zasięgiem teren gminy Orzysz nie zaspokaja potrzeb mieszkańców Gminy Orzysz. Utrudniona komunikacja i znaczne odległości w gminie oraz powiecie są barierą w poszukiwaniu i wykonywaniu pracy przez mieszkańców.

2.3.2 Infrastruktura komunalna

Do zasobów infrastruktury komunalnej zalicza się sieć wodociagową (długości 66,7 km) i kanalizacyjną (długości 62,1 km), obsługującą gospodarstwa domowe i innych użytkowników w gminie. Zasobami infrastruktury komunalnej zarządza Zakład Usług Komunalnych Spółka Gminy sp. z o.o. Niestety Gmina Orzysz nie posiada sieci gazowej. Mimo, że na przestrzeni lat w Gminie nastąpił znaczny przyrost, liczonej w kilometrach, długości sieci wodociagowej, to jednak nadal wiele miejscowości jest jej pozbawionych. Powodem są ograniczenia finansowe Gminy. Odsetek mieszkańców wsi z dostępem do sieci jest znacznie niższy niż w mieście.

Na terenie Gminy działa hydrofornia, która rocznie uzdatnia ok 220 tys. m³ wody, oczyszczalnia poddaje oczyszczeniu 285 tys. m³ ścieków. Z usług oczyszczalni skorzystało ogółem 7870 mieszkańców (dane z 2011r.).

2.3.3 Wynagrodzenia

Jednym z wyznaczników warunków życia jest poziom wynagrodzeń pracowników w lokalnej gospodarce. W badaniach statystycznych statystyki publicznej stosuje się pojęcie przeciętnego miesięcznego wynagrodzenia brutto⁹. GUS publikuje dane na temat przeciętnego wynagrodzenia dla kraju, województw oraz powiatów. Wskaźnik ten należy oczywiście rozpatrywać w kontekście innych parametrów, takich jak koszty życia, dostępność usług medycznych, edukacji itd. Daje on jednak pewien pogląd na sytuację społeczno-ekonomiczną.

Według danych GUS za 2012 rok, przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto w Polsce wynosiło 3 744 zł, w województwie warmińsko-mazurskim – 3 150 zł, natomiast w powiecie piskim – 3 039 zł. A zatem przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto w relacji do średniej krajowej wynosiło: dla regionu – 84,1%, zaś dla powiatu – 81,2%.

⁹ Przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto to stosunek sumy wynagrodzeń osobowych brutto, honorariów wypłaconych niektórym grupom pracowników za prace wynikające z umowy o pracę, wypłat z tytułu udziału w zysku lub w nadwyżce bilansowej w spółdzielniach oraz dodatkowych wynagrodzeń rocznych dla pracowników jednostek sfery budżetowej do przeciętnej liczby zatrudnionych w danym okresie; po wyeliminowaniu osób wykonujących pracę nakładczą oraz zatrudnionych za granicą; źródło: http://www.stat.gov.pl/gus/definicje_PLK_HTML.htm?id=POJ-1234.htm

2.3.4 Dochody i wydatki budżetu Gminy

Stan finansów gminy wyraża się przede wszystkim wysokością dochodów, wydatków oraz wynikiem finansowym budżetu JST. Dane liczbowe podane w tabeli odnoszą się do faktycznie zrealizowanego budżetu.

Tabela 64. Dochody i wydatki budżetu Gminy Orzysz w latach 2010-2012

Wyszczególnienie	2010	2011	2012
Dochody budżetu w zł	29.409.595,84	28.285.375,54	28.088.272,82
Wydatki budżetu w zł	33.973.352,80	30.847.938,80	28.196.413,94
Wynik w zł	-4.563.756,96	-2.562.563,26	-108.141,12

Źródło: opracowanie własne na podstawie sprawozdań z wykonania budżetu.

Zauważalna jest pozytywna tendencja, bowiem spada relacja wysokości deficytu do dochodów gminy. W 2010 roku deficyt stanowił 15,52% dochodów, w 2011 – 9,06%, natomiast w 2012 roku – 0,39%.

Struktura wydatków jak i dochodów Gminy Orzysz w poszczególnych latach obejmowała zarówno wydatki bieżące, jak i majątkowe. Wydatki majątkowe np. mają na celu podnoszenie wartości majątku gminy poprzez zakupy, remonty, budowę infrastruktury itp.

W latach 2010-2012 większość wydatków Gminy została przeznaczona na dział „Oświata i wychowanie”, w ramach którego mieszczą się m.in. koszty prowadzenia przedszkoli, szkół podstawowych i gimnazjów, dowóz uczniów do szkół, kształcenie i doskonalenie nauczycieli, utrzymanie stołówek szkolnych, jak również dotacje dla podmiotów prowadzących publiczne i niepubliczne placówki oświatowe na poziomie podstawowym i gimnazjalnym.

Drugą w kolejności grupą była „Pomoc społeczna”. W ramach tego działu ujęto zadania własne i zlecone z zakresu pomocy społecznej realizowane przez Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej.

Na zakończenie warto jeszcze zwrócić uwagę na wysokość dochodów i wydatków budżetu samorządu w przeliczeniu na 1 mieszkańca, porównując wskaźniki dla Gminy Orzysz z uśrednionymi wynikami gmin w całym kraju oraz w województwie warmińsko-mazurskim. Zestawienie tych danych w formie tabelarycznej daje lepszy pogląd na sytuację finansów gminy, a pośrednio także na obraz zamożności mieszkańców.

Tabela 75. Dochody i wydatki budżetów gmin w kraju i województwie warmińsko-mazurskim oraz Gminy Orzysz w latach 2010-2012 w przeliczeniu na 1 mieszkańca

	2010			2011			2012		
	Polska	Woj.	Gmina	Polska	Woj.	Gmina	Polska	Woj.	Gmina
dochody	2 833,72	2 959,96	3 057,77	2 926,22	3 076,05	2 972,09	3 022,1	3 165,88	2 949,83
wydatki	3 124,89	3 386,18	3 532,27	3 075,02	3 258,31	3 241,35	3 025,34	3 205,02	2 961,19

Źródło: opracowanie własne na podstawie GUS.

Analiza danych pozwala stwierdzić, że od 2012r. wyraźnie spadły zarówno wydatki, jak i dochody przypadające na 1 mieszkańca naszej Gminy w odniesieniu do wydatków i dochodów w kraju oraz województwie warmińsko-mazurskim.

2.3.5 Mieszkalnictwo

Na przestrzeni lat 2010-2012 wyraźnie zmalała liczba mieszkań będących w zasobie gminy z 231 do 195, co spowodowane było sprzedażą mieszkań dotychczasowym najemcom. Wzrosła natomiast liczba mieszkań socjalnych ze 100 do 109.

Z danych ABK wynika, że zadłużenie z tytułu najmu lokali mieszkalnych w 2010r. wyniosło: 46.580,56 zł, w 2011r. - 94.668,78 zł, 2012r. - 100.110,16 zł. Ogólna kwota zadłużenia najemców wg stanu na dzień 31.12.2012r. wyniosła: 780.882,76 zł. W związku z zadłużeniami mieszkańców w latach 2010-2012 prowadzono postępowania sądowe wobec 53 najemców. W tym samym okresie skierowano do windykacji 23 sprawy.

ABK w Orzyszu w miarę posiadanych środków sukcesywnie remontuje lokale mieszkalne, na przestrzeni 3 lat (2010-2012r.) wyremontowano 31 mieszkań.

Ze względu na duże bezrobocie część mieszkańców naszej Gminy znajduje się w trudnej sytuacji materialnej. W celu uniknięcia zadłużania lokali mieszkalnych Gmina udziela wsparcia w formie dodatków mieszkaniowych. Ilość oraz kwoty wypłaconych dodatków obrazuje tabela nr 7.

Tabela 86. Dodatki mieszkaniowe wypłacone w Gminie Orzysz w latach 2010-2012

Wyszczególnienie	2010	2011	2012
liczba osób	380	335	320
kwota dodatków ogółem (w zł)	474791	446660	446985

Źródło: opracowanie własne na podstawie GUS.

2.4 Bezpieczeństwo publiczne

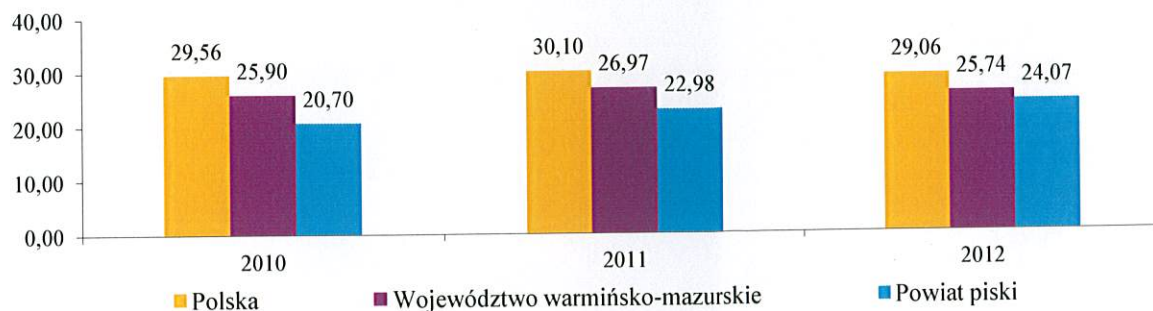
Główną instytucją w Gminie Orzysz, której zadaniem jest pilnowanie przestrzegania prawa i ściganie przestępców, jak również zapewnienie ochrony i pomocy w sytuacjach kryzysowych zarówno wobec ludzi jak i mienia, jest Komisariat Policji w Orzyszu składający się z Referatu Patrolowo-Interwencyjnego oraz Zespołu Dzielnicowych.

Na bezpieczeństwo publiczne wpływa ogół warunków i instytucji chroniących życie, zdrowie, mienie obywateli oraz majątek ogólnonarodowy, ustrój i suwerenność państwa przed zjawiskami groźnymi dla ładu prawnego, a także przed zjawiskami mogącymi zakłócić normalne funkcjonowanie obywateli, godzącymi w ogólnoprzyjęte normy postępowania¹⁰. W zakresie analizy strategicznej gminy istotne znaczenie mają zagrożenia o charakterze wewnętrznym: wykroczenia przeciw prawu, zwłaszcza przestępczość, a także konflikty i napięcia społeczne, które mogą rodzić poczucie niesprawiedliwości oraz braku bezpieczeństwa. Specyficznym przejawem tego stanu jest przemoc w rodzinie, która jako poważny problem społeczny została omówiona w dalszej części Strategii.

Bardzo ważną rolę w sferze bezpieczeństwa publicznego odgrywa ponadto straż pożarna – formacja przeznaczona do walki z pożarami, klęskami żywiołowymi i innymi miejscowymi zagrożeniami, na terenie gminy działają Ochotnicze Straże Pożarne, zarówno w mieście jak i na terenach wiejskich.

¹⁰ encyklopedia.pwn.pl/haslo/3876790/bezpieczenstwo-publiczne.html

Wykres 2. Stopa przestępczości w Polsce, województwie warmińsko-mazurskim i powiecie piskim w latach 2010-2012

Źródło: opracowanie własne na podstawie BDL GUS i KWP w Olsztynie.

Z danych Komisariatu Policji w Orzyszu wynika, że w roku 2012 przeprowadzono 227 postępowań przygotowawczych, przy 250 w roku 2011, w tym:

- przestępstwa o charakterze gospodarczym - 12 postępowań, przy 19 w roku 2011,
- rozbojów, kradzieży rozbójniczych i wymuszeń rozbójniczych – 2 postępowania, przy braku takich przestępstw w roku 2011
- bójek i pobić – 3 postępowania, przy 4 w roku 2011,
- kradzież cudzej rzeczy – 45 postępowań, przy 53 w roku 2011,
- kradzież i kradzież poprzez włamanie do samochodu – 2 postępowania, przy 1 w roku 2011,
- kradzież z włamaniem – 47 postępowań, przy 34 w roku 2011,
- uszkodzenie rzeczy – 21 postępowań, przy 11 w roku 2011,
- uszczerbek na zdrowiu – 4 postępowania, przy 3 w roku 2011,

Ogólna wykrywalność przestępstw kryminalnych wyniosła w 2012 roku – 63,8% przy wykrywalności 68,8% w roku 2011.

2.5 Aktywność obywatelska oraz dostępność przestrzeni publicznej

Zaangażowanie społeczne obywateli i ich zainteresowanie działalnością na rzecz organizacji pozarządowych i dobra wspólnego może przyjmować różnorodne formy, np. członkostwo w organizacjach formalnych, uczestnictwo w grupach nieformalnych, wolontariat, filantropia, przekazywanie 1% na rzecz organizacji pożytku publicznego, udział w wyborach, referendach, konsultacjach społecznych itd. Obszar ten podlega badaniom GUS i innych instytucji, jednakże większość danych nie jest agregowana na poziomie gminy.

Gmina Orzysz prowadzi współpracę z organizacjami pozarządowymi oraz podmiotami, o których mowa w art. 3 ust. 3 ustawy o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie. Podstawę wspólnych działań samorządu gminy i III sektora stanowią roczne programy współpracy. Współpraca między samorządem a organizacjami pozarządowymi odbywa się w szczególności poprzez zlecanie organizacjom realizacji zadań publicznych na zasadach określonych w ustawie (jest stosowana przede wszystkim formuła otwartego konkursu ofert). Urząd Miejski w Orzyszu przygotowuje roczne sprawozdania z realizacji programu współpracy z organizacjami pozarządowymi. Dokumenty te zawierają informacje na temat rodzajów zleczanych zadań, tematyki zrealizowanych projektów, wartości udzielonych dotacji oraz ich łącznego kosztu.

W latach 2010-2012 Gmina Orzysz udzieliła dotacji na realizację zadań publicznych na łączną kwotę 161.421,00zł. Dotacja Gminy na przestrzeni 3 lat wzrosła o 24.310,00zł czyli ponad 15%.

Z powyższych danych wynika, iż wartość dotacji przekazywanych organizacjom pozarządowym przez Gminę Orzysz z roku na rok rośnie i jest to pozytywna tendencja, aczkolwiek sam wzrost jest niewielki.

Omawiając obszar współpracy samorządu z III sektorem, warto wspomnieć o kwestii dostępu do informacji. Na stronie internetowej bip.orzysz.pl istnieje zakładka „organizacje pozarządowe” zamieszczane są na bieżąco wszelkie informacje i ogłoszenia dotyczące III sektora.

Poddając analizie aktywność mieszkańców naszej gminy należy wskazać deficyt w obszarze ekonomii społecznej, ponieważ do końca roku 2012 na terenie Gminy Orzysz nie powstała żadna spółdzielnia socjalna ani przedsiębiorstwo społeczne.

3 Rynek pracy Gminy Orzysz

Rynek pracy jest symbolicznym miejscem konfrontacji popytu na pracę i jej podaży. Stanowi „ogół form i procesów zatrudniania pracowników przez pracodawców, a także ogół instytucji, uwarunkowań oraz czynników negocjacji warunków zatrudnienia, pracy i płac; ekonomiczny, społeczny i polityczny obszar, na którym rozgrywają się wszelkie procesy z zakresu szeroko rozumianego zatrudnienia i bezrobocia”¹¹. W świetle przytoczonej definicji, rynek pracy jawi się jako złożona struktura, podlegająca wpływom różnorodnych czynników wewnętrznych i zewnętrznych. Jego charakterystyka wymaga wobec tego wielowymiarowej analizy – między innymi pod względem przestrzennym, zawodowym, wiekowym, wykształcenia i kwalifikacji czy miejsca zamieszkania.

Niniejsza analiza obejmuje dwa obszary rynku pracy – z jednej strony aktywność zawodową mieszkańców Gminy Orzysz, ocenianą pod kątem liczby pracujących oraz stanu i struktury bezrobocia, z drugiej natomiast potencjalne miejsca pracy generowane przez podmioty gospodarki narodowej funkcjonujące na obszarze Gminy. Szczególną uwagę zwrócono na przestrzenny zasięg rynku pracy. Tendencje i zjawiska występujące na obszarze Gminy Orzysz zostały omówione w kontekście zmian na powiatowym i wojewódzkim rynku pracy, ponieważ stanowią ich integralny element.

3.1 Aktywność zawodowa mieszkańców Gminy

3.1.1 Stan bezrobocia

Według danych GUS, liczba pracujących z obszaru Gminy w 2011 roku wynosiła 819 osoby¹², co stanowiło 11% pracujących w powiecie piskim. W gminie Orzysz z danych GUS za 2010-2011r. wynika, że pracujący na 1000 ludności stanowili w 2010 – 84 osoby a w 2011 – 86 osób (nieznaczny wzrost wskaźnika). Dane dotyczące liczby osób w wieku produkcyjnym oraz poprodukcyjnym i przedprodukcyjnym zawarte są w rozdziale 2.2 Ludność. Specyficzną formą aktywizacji zawodowej osób długotrwale bezrobotnych są prace społecznie użyteczne, z tej formy wsparcia skorzystało na przestrzeni ostatnich 3 lat ponad 300 osób z terenu Gminy Orzysz.

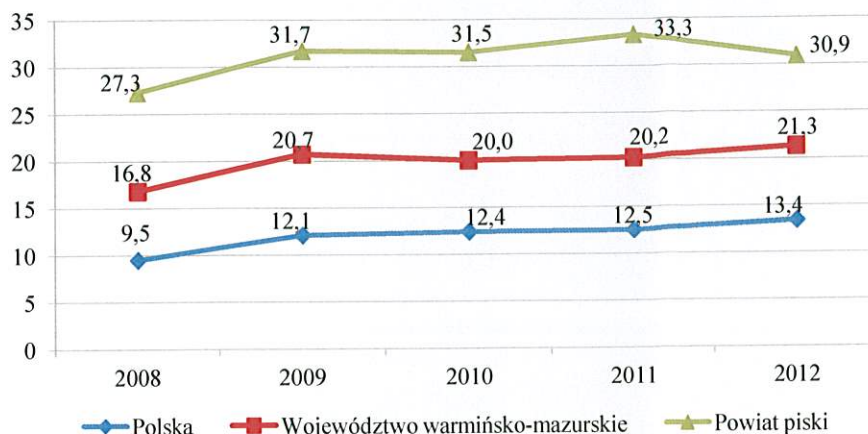
Nadal jednak istotnym problemem występującym na obszarze Gminy Orzysz jest bezrobocie. Należy tu jednak wskazać, że jest to problem również całego województwa warmińsko-mazurskiego. W świetle opracowań Wojewódzkiego Urzędu Pracy w Olsztynie, regionalny rynek pracy należy do najtrudniejszych w kraju. Dodatkowe pogorszenie sytuacji w ostatnich latach przyniosło spowolnienie gospodarcze spowodowane kryzysem, przejawiające się pogorszeniem koniunktury w kluczowych sekcjach działalności gospodarczej¹³. Na koniec 2012 roku liczba bezrobotnych w województwie (113 223 osoby) okazała się najwyższa w perspektywie ostatnich sześciu lat.

¹¹ <http://biznes.pwn.pl/index.php?module=haslo&id=3970479>.

¹² Liczba ta nie obejmuje podmiotów gospodarczych o liczbie pracujących do 9 osób, osób pracujących w gospodarstwach indywidualnych w rolnictwie, a także duchowieństwa, fundacji, stowarzyszeń i innych organizacji.

¹³ *Analiza sytuacji na rynku pracy w Województwie Warmińsko-Mazurskim w 2012 roku. Monitoring realizacji Regionalnego Planu Działań na rzecz Zatrudnienia za 2012 rok.*

Wykres 31. Zmiany stopy bezrobocia w powiecie piskim na tle województwa warmińsko-mazurskiego i Polski w latach 2008-2012

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Powiat piski należy do powiatów, w których odnotowuje się najwyższą stopę bezrobocia nie tylko w województwie warmińsko-mazurskim, ale również w Polsce. Jak widać na wykresie nr 11, w grudniu 2012 roku wyniosła ona 30,9%, co oznacza, iż była o 9,6 pkt. proc. wyższa niż w regionie oraz o 17,5 pkt. proc. wyższa niż w kraju. W analizowanym okresie stopa bezrobocia w powiecie osiągnęła najwyższą wartość (33,3%) w 2011 roku, natomiast w porównaniu do 2008 roku wzrosła o 3,6 pkt. proc.

Za pozytywny można uznać jedynie kierunek zmian w 2012 roku w porównaniu do roku poprzedniego. Podczas gdy w powiecie piskim nastąpił spadek o 2,4 pkt. proc., w województwie i kraju miał miejsce wzrost – odpowiednio o 1,1 i 0,9 pkt. proc.

W świetle danych GUS przedstawionych na wykresie nr 4 w Gminie Orzysz w 2011r. były – 1134 osoby, w tym kobiety stanowiły 53,2% natomiast w I półroczu 2012r. było to 1044 osób zarejestrowanych w tym 543 kobiety.

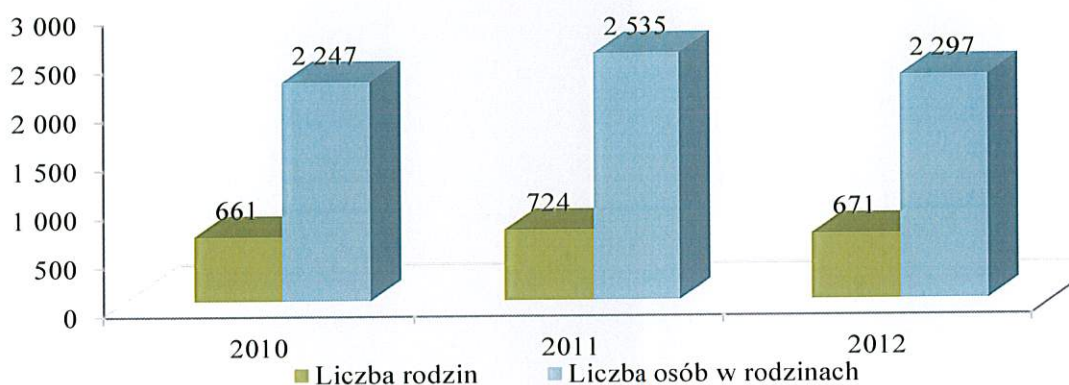
4 Główne problemy społeczne Gminy Orzysz

4.1 Ogólna charakterystyka świadczeń przyznawanych z pomocy społecznej

W ostatnich latach w Gminie Orzysz wzrosła liczba osób i rodzin, korzystających z pomocy społecznej. Dużym utrudnieniem w efektywnym świadczeniu pracy socjalnej oraz realizacji innych zadań MOPS jest niedostosowana baza lokalowa. Specyfika świadczonych usług przez ośrodki wymaga zoptymalizowania infrastruktury lokalowej przede wszystkim dla większej dostępności i komfortu mieszkańców naszej Gminy. Rozproszenie dotychczas posiadanej bazy utrudnia nadzór, zarządzanie i optymalne wykorzystanie pomieszczeń (część z nich jest użyczana). Brakuje pomieszczeń, między innymi do pracy KIS, w którym mogłoby być świadczone stałe poradnictwo rodzinne, poczekalni dla klientów, pomieszczeń do innowacyjnych grupowych metod pracy z klientem, jadalni, pokoju do indywidualnych rozmów z klientem, itp.

W świetle danych MOPS w 2010 roku pomocy i wsparcia udzielono 661 rodzinom i 2247 osobom wchodzącym w ich skład. W 2011 nastąpił znaczny wzrost liczby udzielonych świadczeń i osiągnął wskaźnik 724 rodzin (2535 osób w rodzinach), by w kolejnym roku osiągnąć poziom 671 rodzin w tym osób w rodzinie 2297.

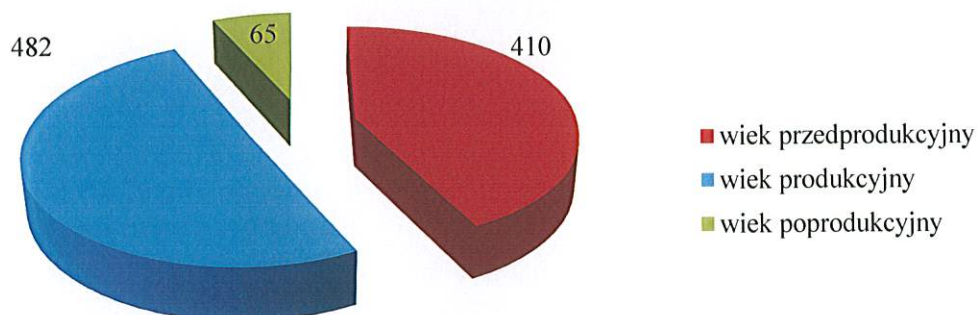
Wykres 42. Liczba rodzin i osób w rodzinach, którym udzielono pomocy i wsparcia w ramach pomocy społecznej w Gminie Orzysz w latach 2010-2012

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych MOPS w Orzyszu.

Znamienny jest fakt, iż ponad jedna trzecia osób, którym udzielono pomocy i wsparcia to osoby długotrwale z nich korzystające – w analizowanym okresie ich odsetek kształtował się na poziomie powyżej 32% i w 2010 roku, w 2011 - wyniósł 38%, w 2012r. – 45%.

Wykres 5. Struktura wiekowa osób, którym udzielono pomocy i wsparcia w Gminie Orzysz w 2012 roku

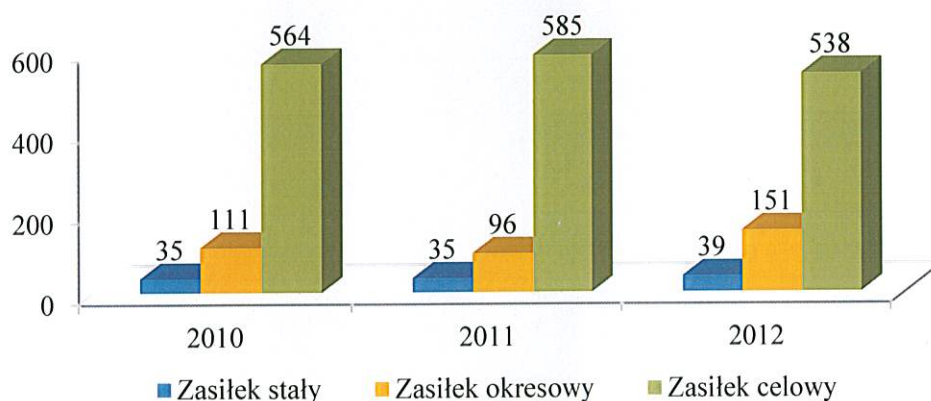

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych MOPS w Orzyszu.

Wśród osób korzystających z pomocy i wsparcia dominują kobiety, które w 2012 roku w liczbie 558 stanowiły w tej populacji 24,29%. W 2011r. kobiet było 611, co stanowi 24,10% nieznacznie więcej kobiet zgłosiło się po pomoc w 2010r. , ponieważ stanowiły one ponad 26% wszystkich korzystających. Analiza struktury wiekowej wskazuje natomiast na przewagę osób w wieku produkcyjnym – 482 osób to 50% wszystkich korzystających z pomocy i

wsparcia. Drugą pod względem liczebności grupę stanowią osoby w wieku przedprodukcyjnym (410, tj. ok 43%), a trzecią – osoby w wieku poprodukcyjnym (65, tj. 7,07%). W świetle ustawy o pomocy społecznej, świadczenia z pomocy społecznej mogą mieć charakter pieniężny lub niepieniężny. Do pierwszej kategorii zalicza się zasiłki: stały, okresowy i celowy; zasiłek i pożyczkę na ekonomiczne usamodzielnienie; pomoc na usamodzielnienie oraz kontynuowanie nauki; świadczenie na utrzymanie i pokrycie wydatków związanych z nauką języka polskiego dla cudzoziemców, którzy uzyskali w Rzeczypospolitej Polskiej status uchodźcy lub ochronę uzupełniającą oraz wynagrodzenie należne opiekunowi z tytułu sprawowania opieki przyznane przez sąd. Świadczenia o charakterze niepieniężnym to m.in. praca socjalna, pomoc rzeczowa, sprawienie pogrzebu, poradnictwo specjalistyczne, interwencja kryzysowa, schronienie, posiłek, niezbędne ubranie, usługi opiekuńcze w miejscu zamieszkania, ośrodkach wsparcia i rodzinnych domach pomocy; mieszkanie chronione, pobyt i usługi w domu opieki społecznej oraz pomoc w uzyskaniu odpowiednich warunków mieszkaniowych.

Wykres 63. Liczba osób, którym przyznano świadczenia pieniężne w formie zasiłków w Gminie Orzysz w latach 2010-2012

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych MOPS w Orzyszu.

W analizowanym okresie liczba osób, którym przyznano świadczenie w formie zasiłków utrzymuje się na podobnym poziomie. Różnice są minimalne.

Tabela 9. Kwoty zasiłków z pomocy społecznej wypłaconych w Gminie Orzysz w latach 2010-2012

Wyszczególnienie	2010	2011	2012	Razem
Zasiłek stały	90781	132416	149748	3729445
Zasiłek okresowy	68429	64699	113214	246342
Zasiłek celowy	279384	201404	190517	671205

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych MOPS w Orzyszu.

W strukturze zasiłków stałych dominują zasiłki dla osób samotnie gospodarujących. Zasiłki okresowe w Gminie Orzysz przyznawane są przede wszystkim z tytułu bezrobocia. W ostatnim roku analizy świadczenie z tego powodu przyznano 1552 osobom, co stanowi ponad 67% wszystkich pobierających zasiłki. Na drugim miejscu należy wskazać ubóstwo (1486 osób skorzystało z tego powodu) oraz bezradności w sprawach opiekuńczo – wychowawczych (450 osób skorzystało z tego powodu). Niepełnosprawność była powodem udzielenia pomocy 295 osobom.

W analizowanym okresie w Gminie Orzysz wzrosła liczba rodzin objętych pracą socjalną. W 2012 roku ukształtowała się na poziomie 671, co stanowi 2297 osób w rodzinach. Systematycznie wzrasta liczba osób korzystających z poradnictwa specjalistycznego i wyniosła 1979 osób.

Spośród innych form świadczeń niepieniężnych udzielanych w 2012 roku mieszkańcom Gminy Orzysz należy wskazać m.in. posiłki (380 osób), usługi opiekuńcze (30 osób), schronienie (2), odpłatność gminy za pobyt w domu pomocy społecznej (9 osób), specjalistyczne usługi dla osób z zaburzeniami psychicznymi (2).

Gmina realizuje również zadania wynikające z ustawy o świadczeniach rodzinnych. Analiza udzielanych z tego tytułu świadczeń w latach 2010-2012 wskazuje na spadek liczby rodzin otrzymujących zasiłki rodzinne. Podczas gdy w 2010 roku wynosiła ona 599, w 2011 już o 566 rodzin, a w 2012 – 515, czyli spadek o 5%. W całym okresie analizy na zasiłki rodzinne i dodatki do nich przeznaczono 5.278.362,00 zł.

Tabela 10. Kwoty wybranych świadczeń w Gminie Orzysz w latach 2010-2012

Wyszczególnienie	2010	2011	2012	Razem
Świadczenie pielęgnacyjne	169529	268393	412896	850818
Zasiłek pielęgnacyjny	296208	295550	299819	891577
Jednorazowy dodatek z tytułu urodzenia się dziecka	68000	53000	27000	148000
Jednorazowa zapomoga z tytułu urodzenia się dziecka	108000	85000	71000	264000

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych MOPS w Orzyszu.

W latach 2010-2012 systematycznie rosły kwoty środków wypłacanych na zasiłki i świadczenia pielęgnacyjne, natomiast malała wysokość środków wypłacanych na dodatki i zapomogi z tytułu urodzenia się dziecka.

Zgodnie z ustawą o pomocy społecznej (art. 7), pomoc społeczna udzielana jest osobom i rodzinom w szczególności z następujących powodów: ubóstwo; sieroctwo; bezdomność; bezrobocie; niepełnosprawność; długotrwała lub ciężka choroba; przemoc w rodzinie; potrzeba ochrony ofiar handlu ludźmi; potrzeba ochrony macierzyństwa lub wielodzietności; bezradność w sprawach opiekuńczo-wychowawczych i prowadzenia gospodarstwa domowego, zwłaszcza w rodzinach niepełnych lub wielodzietnych; trudności w integracji cudzoziemców, którzy uzyskali w Rzeczypospolitej Polskiej status uchodźcy lub ochronę uzupełniającą; trudności w przystosowaniu do życia po zwolnieniu z zakładu karnego; alkoholizm lub narkomania; zdarzenie losowe i sytuacja kryzysowa oraz klęska żywiołowa lub ekologiczna.

Powody, z tytułu których udzielono pomocy społecznej osobom i rodzinom w Gminie Orzysz w 2012 roku, zawiera poniższa tabela.

Tabela 11. 7. Powody przyznawania świadczeń z pomocy społecznej w Gminie Orzysz w 2012 roku

Wyszczególnienie	Liczba rodzin	Liczba osób w rodzinach
Ubóstwo	418	1486
Bezrobocie	420	1552
Bezradność w sprawach opiekuńczo-wychowawczych i prowadzenia gospodarstwa domowego	92	450
Długotrwała lub ciężka choroba	69	154

Potrzeba ochrony macierzyństwa	8	48
- w tym wielodzietność	6	43
Niepełnosprawność	101	295
Alkoholizm	12	37
Bezdomność	2	2
Przemoc w rodzinie	3	13
Trudności w przystosowaniu do życia po zwolnieniu z zakładu karnego	7	15
Zdarzenia losowe	1	5
Narkomania	0	0

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych MOPS w Orzyszu.

Najistotniejsze problemy społeczne Gminy Orzysz zostały określone w drodze analizy powodów udzielania pomocy społecznej jej mieszkańcom w roku 2012.

Biorąc pod uwagę odsetek ludności korzystającej z pomocy społecznej z tytułu poszczególnych powodów w ogóle ludności gminy, za dominujące problemy społeczne należy uznać: 1) bezrobocie, 2) ubóstwo, 3) bezradność w sprawach opiekuńczo-wychowawczych i prowadzenia gospodarstwa domowego 4) niepełnosprawność 5) długotrwała lub ciężka choroba.

4.1.1 Bezrobocie

Pierwszym w kolejności czynnikiem przyznawania pomocy społecznej w Gminie Orzysz w roku 2012 było bezrobocie (63% ogólnej liczby korzystających).

Osoby, którym udzielono pomocy społecznej z tytułu bezrobocia w 2012 roku stanowiły 4,4% mieszkańców Gminy Orzysz.

Brak zatrudnienia, które nie jest tylko indywidualnym problemem człowieka nim dotkniętego, ale niewątpliwie wpływa na życie i funkcjonowanie całej rodziny, jest źródłem problemów i patologii. W miarę przedłużania się okresu pozostawania bez pracy problemy te narastają i rodzą kolejne, takie jak ubóstwo, frustrację, izolację, alkoholizm, bezradność życiową.

Znaczna liczba osób bezrobotnych korzystających z pomocy społecznej powiązana jest ze wzrostem wydatków, zadań oraz koniecznością dostosowania dotychczasowych form działania do nowych potrzeb. Najczęstszą formą pomocy MOPS są świadczenia pieniężne a także żywność. Niewątpliwie praca socjalna oraz zawierane kontrakty socjalne, pomagają walczyć z bezrobociem. Na uwagę zasługuje także projekt systemowy MOPS w Orzyszu, współfinansowany ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego, tj. program aktywizacji społeczno-zawodowo-edukacyjno-zdrowotnej w naszej gminie „Orzysz w drodze do integracji”. Działania realizowane w ramach projektu są skierowane do osób bezrobotnych z terenu naszej gminy a także do młodzieży i osób niepełnosprawnych.

4.1.2 Ubóstwo

Drugi w kolejności czynnik przyznawania pomocy społecznej w latach 2010-2012 w Gminie Orzysz stanowiło ubóstwo, dotyczące osób i rodzin o dochodach poniżej lub równych kryterium dochodowemu, które od 1 października 2012 roku wynosi 542 zł na osobę samotnie prowadzącą gospodarstwo domowe lub 456 zł na osobę w rodzinie. Należy jednak zaznaczyć, iż nie występuje ono jako samodzielna przesłanka udzielania świadczeń pomocy społecznej – łącznie z nim musi zaistnieć inna przyczyna wystąpienia trudnej sytuacji wymieniona w ustawie o pomocy społecznej.

W świetle danych liczbowych przedstawionych w tabeli nr 11 w 2012 roku świadczenia z tytułu ubóstwa przyznano 1486 osobom z 418 rodzin. Osoby, którym przyznano świadczenie z tytułu ubóstwa w 2012 roku stanowiły 4,4% mieszkańców Gminy Orzysz. Społecznym i szczególnie dotkliwym skutkiem ubóstwa jest niedożywienie najsłabszych grup społecznych w tym, dzieci i młodzieży. Z danych MOPS wynika, że w latach 2010 – 2012 dożywianiem objęto łącznie 1121 dzieci, co daje 207.601,00 świadczeń na łączną kwotę – 697.301,00zł.

4.1.3 Niepełnosprawność oraz problemy osób starszych

Jako trzeci dominujący problem społeczny Gminy Orzysz należy wskazać niepełnosprawność. Na podstawie danych przedstawionych w tabeli w 2012 roku wsparciem z tego tytułu objęto 101 osób z 295 rodzin. Pomoc społeczną z tytułu niepełnosprawności przyznano w 2012 roku 1,06% mieszkańców Gminy Orzysz.

Poza Miejskim Ośrodkiem Pomocy Społecznej oraz Niepublicznym Zakładem Opieki Zdrowotnej gmina Orzysz nie posiada instytucji świadczących opiekę i pomoc osobom niepełnosprawnym. Osoby niepełnosprawne korzystają z pomocy na szczeblu powiatu w niżej wymienionych instytucjach:

- Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie w Pisz,
- Warsztaty Terapii Zajęciowej w Pisz,
- Środowiskowy Dom Samopomocy dla osób z zaburzeniami psychicznymi.

Kolejną kategorią mieszkańców wymagającą szczególnego podejścia są osoby starsze. Starość jest stanem faktycznym dla części naszego społeczeństwa. Jest też wspólną przyszłością dla pozostałych osób, bo cyt. „w życiu każdego człowieka przychodzi taki dzień, gdy ręce się zaczynają trząść, pamięć zawodzi, intelekt słabnie”

W Gminie Orzysz duży procent stanowi społeczeństwo w tzw. podeszłym wieku tj. powyżej 60 roku życia, (wg stanu na dzień 31.12.2012r. – 1497 mieszkańców, co stanowi powyżej 15% ogółu mieszkańców gminy) schorowane i wymagające znaczących nakładów na świadczenia zdrowotne. W poprzednim okresie analizy dokonywanej na potrzeby strategii na lata 2010-2013 było to niecałe 14% ogółu mieszkańców. Biorąc pod uwagę ujemny przyrost naturalny świadczący wyraźnie o starzeniu się społeczeństwa Gminy Orzysz należy podjąć szczególne działania skierowane właśnie do tej grupy mieszkańców.

Zjawiska starzenia się i niepełnosprawności są ze sobą ściśle powiązane. Wzrost liczby osób niepełnosprawnych wynika w dużej mierze z procesu starzenia się społeczeństwa. Starsze grupy wiekowe są bardziej narażone na ryzyko niepełnosprawności. Warto ponadto zwrócić uwagę, że ze zjawiskiem niepełnosprawności silnie skorelowany jest również inny powód udzielanej przez MOPS pomocy, mianowicie ciężka lub długotrwała choroba.

Polityka społeczna wobec ludzi starszych to zespół celowych działań władz publicznych i innych podmiotów społecznych, służących tworzeniu, poprawie i/lub utrzymaniu statusu społecznego, bezpieczeństwa i jakości życia osób starszych oraz możliwości ich udziału w kulturze i życiu społecznym, zwiększających szansę prowadzenia przez najstarsze pokolenie aktywnego i niezależnego życia.

Z analizy MOPS w Orzyszu wynika, że rośnie liczba osób starszych wymagających systematycznej i stałej pomocy w zaspakajaniu podstawowych potrzeb życiowych. Stąd konieczność zwiększenia wydatków związanych z umieszczeniem ludzi starszych w DPS czy rozszerzenia sieci usług opiekuńczych. Nie mniej jednak ważna jest kwestia partycypacji tej grupy społecznej jak najdłużej w życiu zawodowym, społecznym, kulturowym, co zapobiegnie izolacji i wykluczeniu osób starszych. Niektóre organizacje działające na terenie

naszej Gminy podejmują działania, których adresatem są osoby starsze, jednak w skali potrzeb jest to niewystarczające.

4.1.4 Bezradność w sprawach opiekuńczo-wychowawczych i prowadzenia gospodarstwa domowego

Czwartym dominującym problemem społecznym Gminy Orzysz jest bezradność w sprawach opiekuńczo-wychowawczych i prowadzenia gospodarstwa domowego. W 2012 roku wsparciem z tego tytułu objęto 92 osoby z 450 rodzin.

Odsetek osób, którym udzielono wsparcia z tytułu bezradności w ogólnej liczbie mieszkańców Gminy Orzysz w 2012 roku wyniósł niecały 1% ogółu mieszkańców, jednakże złożoność problemów oraz ich skutki są na tyle poważne, że należy poświęcić im odrębny podrozdział.

Podstawą wyodrębnienia tego obszaru są problemy dotyczące szeroko pojętego kryzysu rodziny, w szczególności słabego wsparcia oferowanego rodzinie w kryzysie, poszerzającego się uzależnienia wśród dzieci i młodzieży, niewystarczającej pomocy dla dzieci, pogłębiających się patologii społecznych.

Nieprawidłowo funkcjonująca rodzina, często spotykana wśród świadczeniobiorców ośrodka, niekorzystnie wpływa na sytuację dziecka, na jego więź z rodziną. Rodziny te często odznaczają się zaburzoną strukturą w postaci nieustabilizowanych formalnie i społecznie związków, rozkładem pożycia małżeńskiego, częstymi zmianami partnerów, występuje w nich przemoc skierowana na partnera lub dzieci. Rodzicom często brakuje umiejętności tworzenia właściwego klimatu życia rodzinnego, rozładowywania napięć powstałych poza domem, właściwych wzorców komunikacji i dawania rodzinie poczucia bezpieczeństwa. W wielu sytuacjach dzieci pochodzące z tych rodzin zostawione są same sobie, większość wolnego czasu spędzają wśród rówieśników na podwórku, częściej mają problemy z nauką w szkole. Mniej czasu poświęcają przygotowywaniu się do lekcji, przeżywają więcej porażek szkolnych, w efekcie czego rezygnują z podejmowania wysiłku w zdobywaniu wiedzy. W takiej sytuacji rodzice nie pomagają lecz podwyższają wymagania w stosunku do ocen i zachowania dziecka lub też w ogóle przestają się nim interesować. Dzieci odrzucone przez środowisko rodzinne szukają akceptacji wśród rówieśników, łączą się w grupy subkulturowe, zaczynają wagarować, uciekać z domu i popadać w konflikt z prawem.

Společnym skutkiem występowania tego zjawiska są:

- konflikty rodzinne,
- przemoc i agresja,
- problemy dzieci w nauce,
- słaby start edukacyjny,
- wzrost przestępczości wśród dzieci i młodzieży,
- przenoszenie złych wzorców na bieżące i przyszłe zachowania ludzi młodych,
- destrukcja podstawowych funkcji rodziny,
- rozwody,
- upadek dobrych obyczajów w rodzinach dotkniętych ubóstwem.

Bezradność w sprawach opiekuńczo-wychowawczych skutkuje ograniczeniem lub pozbawieniem władzy rodzicielskiej, a co za tym idzie umieszczeniem dzieci w placówkach opiekuńczo-wychowawczych lub w rodzinnej pieczy zastępczej. Na przestrzeni 2011-2012r. środki takie zastosowano wobec 4-ga dzieci, do 14 rodzin skierowano asystenta rodziny.

4.1.5 Długotrwała lub ciężka choroba

Kolejnym pod względem udziału w ogólnej liczbie mieszkańców powodem przyznania świadczeń w Gminie Orzysz jest długotrwała lub ciężka choroba. W świetle danych przedstawionych w tabeli, z tego tytułu w 2012 roku w Gminie Orzysz wsparcie uzyskały 154 osoby z 69 rodzin.

Długotrwała lub ciężka choroba ogranicza lub uniemożliwia czasowo lub na stałe uczestnictwo w życiu zawodowym, a często także w życiu społecznym. Co za tym idzie powoduje obniżenie dochodów materialnych rodzin i ograniczenie partycypacji w wielu dziedzinach życia.

4.1.6 Problem uzależnień

Problemy związane z nadużywaniem alkoholu i innych substancji psychoaktywnych stanowią bardzo istotną kwestię społeczną, ponieważ zjawiska te w sposób bezpośredni wpływają na poczucie bezpieczeństwa społecznego, jak również ogólny stan zdrowia populacji, a także na relacje interpersonalne z rówieśnikami i środowiskiem rodzinnym.

Alkoholizm jest problemem całej rodziny, prowadzi do przemocy, stanowi zagrożenie dla funkcjonowania biologicznego i emocjonalnego wszystkich członków rodziny. Człowiek uzależniony szkodzi nie tylko sobie, swoim bliskim ale również osobom nie związanym z nim więzami biologicznymi.

Alkoholizm jest wciąż bardzo poważnym problemem w Polsce. Dotyka on również społeczeństwa naszej gminy i stwarza problem złożony i trudny do przezwyciężenia. Liczba osób uzależnionych od alkoholu i innych substancji psychoaktywnych jest bardzo trudna do ustalenia, a rozmiary zjawiska uzależnień odnotowane w oficjalnych statystykach różnią się od faktycznego stanu.

Dane liczbowe przedstawione poniżej ukazują liczbę rodzin otrzymujących wsparcie MOPS z powodu problemów alkoholowych.

Tabela 12. Liczba rodzin korzystających z pomocy MOPS z powodu alkoholizmu

	2010	2011	2012
Liczba rodzin	13	9	12
Liczba osób w rodzinach	33	29	37

Źródło: Dane z MOPS.

Odsetek rodzin korzystających z pomocy MOPS z powodu problemów alkoholowych kształtuje się więc na niskim poziomie. Wynika to między innymi z tego, iż statystyki obejmują jedynie osoby korzystające ze zdiagnozowaną przez specjalistów chorobą alkoholową. Z rozeznania pracowników socjalnych MOPS wynika, że rzeczywista ilość osób nadużywających alkohol jest znacząco wyższa.

Ważną rolę w procesie profilaktyki i rozwiązywania problemów alkoholowych odgrywa **Gminna Komisja do Spraw Rozwiązywania Problemów Alkoholowych**. Instytucja odpowiada za inicjowanie i koordynację działań określonych w Programie Profilaktyki i Rozwiązywania Problemów Alkoholowych oraz za opiniowanie innych inicjatyw i programów profilaktycznych. Do jej zadań należy ponadto prowadzenie postępowania w sprawach o zobowiązanie do leczenia odwykowego.

Gminna Komisja Rozwiązywania Problemów Alkoholowych w Orzyszu wystąpiła z wnioskiem do Sądu Rejonowego w Pisz III Wydział Rodzinny i Nietetnich, o zastosowanie

obowiązku przymusowego leczenia odwykowego w stacjonarnej placówce lecznictwa odwykowego w stosunku do:

- 9 osób w 2010r.
- 14 osób w 2011r.
- 16 osób w 2012r.

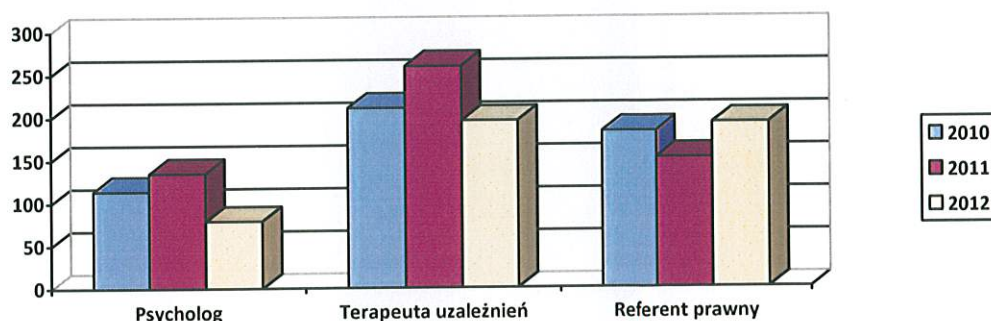
W Punkcie Konsultacyjnym dla osób uzależnionych i współuzależnionych od alkoholu, przemocy domowej i narkomanii pracują psycholog, instruktor terapii i uzależnień, radca prawny. Liczba osób, które skorzystały z porad specjalistów w latach 20110-2013 obrazuje poniższa tabela:

Tabela 13. Poradnictwo udzielone przez specjalistów Punktu Konsultacyjnego w Orzyszu

Specjalista	2010	2011	2012
Psycholog	114	135	79
Terapeuta uzależnień	211	260	196
Referent prawny	183	152	193

Źródło: dane GKRPA w Orzyszu

Wykres 7. Poradnictwo udzielone przez specjalistów Punktu Konsultacyjnego w Orzyszu

Źródło: Tabela 13.

Zespół ds. rozmów interwencyjno - motywacyjnych Gminnej Komisji Rozwiązywania Problemów Alkoholowych w Orzyszu w stosunku do osób uzależnionych współuzależnionych przeprowadził rozmowy interwencyjne w ilości:

- 41 osób w 2010 roku.
- 42 osób w 2011 roku
- 60 w 2012 roku.

W gminie Orzysz funkcjonują środowiskowa świetlica opiekuńczo-wychowawcza, świetlica środowiskowo-terapeutyczna przy Parafii Najświętszego Serca Pana Jezusa i szkolna świetlica wychowawczo-terapeutyczna w Szkole Podstawowej w Okartowie.

Świetlice te to placówki, w których znajdują opiekę i pomoc dzieci i młodzież rodzin dysfunkcyjnych. Są one często jedynymi miejscami, w których dzieci i młodzież z tzw. „środowisk zwiększonego ryzyka” mogą zdobywać nowe, pozytywne doświadczenia.

Dzieciom, których rodzice nadużywają alkoholu trudno jest właściwie rozeznaczyć się w świecie, trudno zawierać przyjaźnie, czuć się na równych prawach z innymi dziećmi, mieć marzenia, czuć radość życia i zaufanie, planować przyszłość. Potrzebują one wsparcia, akceptacji, przyjaźni i poczucia bezpieczeństwa.

- Środowiskowa świetlica opiekuńczo-wychowawcza w Orzyszu - ogółem do świetlicy uczęszcza około 100 osób, w tym dziennie przebywa 40-45 osoby.
- Świetlica wychowawczo-terapeutyczna w Szkole Podstawowej w Okartowie – korzysta – 10 dzieci,

Wymienione placówki to ważne miejsce dla dzieci i młodzieży, jako alternatywny sposób spędzania wolnego czasu. Zapewniają opiekę po zajęciach lekcyjnych, poczucie bezpieczeństwa, rozwijają zainteresowanie i uzdolnienia oraz większą wiedzę i umiejętności niezbędne do kształtowania zdrowego stylu życia. Stwarzają warunki do budowania naturalnych więzi takich jak: przyjaźń, zaufanie, akceptacja.

Ponadto, Gminna Komisja corocznie finansuje wyjazdy dzieci na kolonie i półkolonie letnie z programem terapeutycznym. Są to dzieci ze szkół podstawowych i gimnazjum uczęszczające na zajęcia w świetlicy opiekuńczo-wychowawczej i dzieci z rodzin dysfunkcyjnych.

4.1.7 Przemoc w rodzinie

Jednym z bardzo ważnych lecz nie dominującym problemem społecznym jest przemoc w rodzinie.

Zgodnie z art. 2 ust. 2 ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie, przemoc w rodzinie to jednorazowe albo powtarzające się umyślne działanie lub zaniechanie naruszające prawa lub dobra osobiste osób najbliższych (w rozumieniu art. 115 § 11 Kodeksu karnego), a także innych osób wspólnie zamieszkujących lub gospodarujących, w szczególności narażające te osoby na niebezpieczeństwo utraty życia, zdrowia, naruszające ich godność, nietykalność cielesną, wolność, w tym seksualną, powodujące szkody na ich zdrowiu fizycznym lub psychicznym, a także wywołujące cierpienia i krzywdy moralne u osób dotkniętych przemocą.

Stosowanie przemocy przez jednego z członków rodziny destabilizuje funkcjonowanie całego systemu rodzinnego jest przyczyną cierpienia dorosłych i dzieci, a także skutkuje szczególnie dramatycznymi konsekwencjami dla rozwoju psychicznego i fizycznego dzieci.

Pomocą rodzinom i osobom dotkniętym przemocą zajmuje się między innymi MOPS. W ramach swoich kompetencji i zadań pomoc społeczna przeprowadza wywiad środowiskowy umożliwiający diagnozę sytuacji rodziny lub osoby, przygotowuje wszechstronny plan pomocy, monitoruje efekty podjętych działań, podejmuje interwencje w środowisku, udziela szeroko rozumianego poradnictwa, np. prawnego, psychologicznego lub wskazuje miejsca gdzie można uzyskać taką pomoc, wskazuje instytucje zajmujące się pomaganiem ofiarom przemocy domowej, w tym oferującymi możliwość otrzymania schronienia np. w schroniskach, hostelach, ośrodkach, współpracuje z innymi instytucjami i organizacjami takimi jak: sądy rodzinne i nieletnich, kuratorzy sądowi, pedagodzy szkolni, policja.

Ośrodek realizuje zadania własne i zadania zlecone gminie. Na uwagę zasługuje doraźne (w tym zapewnianie dożywiania) zaspokajanie potrzeb życiowych klientów pomocy społecznej oraz wsparcie udzielane dzieciom w postaci organizowania wypoczynku letniego dla dzieci z rodzin najuboższych, organizowanie zabaw i paczek świątecznych.

Szczególną inicjatywą MOPS było zainicjowanie w 2009 r. działalności Zespołu Interdyscyplinarnego, którego charakter zakłada ponadsektorową współpracę. Partnerstwo w rozwiązywaniu problemów społecznych beneficjentów pomocy społecznej sprzyja lepszemu i skuteczniejszemu naprawianiu wielu problemów. W jego skład wchodzi przedstawiciele

wielu instytucji i służb: pracownicy MOPS, pracownik PCPR, policjant, kurator społeczny, kurator zawodowy, pedagodzy szkolni, pielęgniarki środowiskowe, członek GKRPA. Głównym celem zespołu jest udzielanie wsparcia rodzinom w kryzysie, głównie w sytuacji zagrożenia dobra dzieci. W 2010r. utworzenie Zespołów Interdyscyplinarnych uregulowała nowa ustawa z dnia 10 czerwca 2010r. o zmianie ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie i niektórych innych ustaw (Dz. U. nr 125 poz 842).

Komisariat Policji rejestruje corocznie wiele interwencji domowych, średnio jest to ponad 140 interwencji związanych z przemocą w rodzinie. Interwencji publicznych rocznie podejmowanych jest ok. 700. W 2012r. założono 63 Niebieskie Karty.

Warto dodać, że problem przemocy domowej jest najczęściej zjawiskiem trudnym do wykrycia, ponieważ częste jest jego „ukrywanie” w czterech ścianach domu. Ofiary przemocy domowej – z poczucia wstydu lub strachu przed sprawcą przemocy – nie zgłaszają się na Policję, ani nie szukają wsparcia instytucjonalnego.

W ramach Programu Profilaktyki i Rozwiązywania Problemów Alkoholowych na terenie gminy Orzysz funkcjonuje Punkt Konsultacyjny dla osób uzależnionych i współuzależnionych od alkoholu, przemocy domowej i narkomanii, w którym m. in. udzielane są porady osobom i rodzinom dotkniętym przemocą domową.

5 Zasoby instytucjonalne Gminy Orzysz

Poniżej krótko scharakteryzowano instytucje działające na rzecz osób i rodzin zagrożonych wykluczeniem społecznym zamieszkujących Gminę Orzysz. Ponadto zostały wyliczone inne zasoby instytucjonalne ważne z punktu widzenia założeń gminnej strategii rozwiązywania problemów społecznych.

5.1 Instytucje mające siedzibę na terenie Gminy Orzysz

1) Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej w Orzyszu

MOPS jest podstawową jednostką organizacyjną w systemie pomocy społecznej, realizującą ustawowe zadania gminy w zakresie pracy z osobami i rodzinami znajdującymi się w trudnej sytuacji życiowej, polegające w szczególności na:

- a) przyznawaniu i wypłacaniu przewidzianych ustawą świadczeń (np.: zasiłek celowy, zasiłek okresowy),
- b) pracy socjalnej,
- c) prowadzeniu i rozwoju niezbędnej infrastruktury socjalnej,
- d) analizie i ocenie zjawisk rodzących zapotrzebowanie na świadczenia z pomocy społecznej,
- e) realizacji zadań wynikających z rozeznanych potrzeb społecznych,
- f) rozwijaniu nowych form pomocy społecznej i samopomocy w ramach zidentyfikowanych potrzeb.

Ośrodek prowadzi również zadania wynikające z ustawy o świadczeniach rodzinnych, a także inne działania na rzecz osób zagrożonych wykluczeniem społecznym, m.in. zbiórki żywności i przewóz osób niepełnosprawnych.

W ramach struktury organizacyjnej MOPS działają:

- **Klub Integracji Społecznej** – od 1 lipca 2005 roku świadczy usługi w zakresie reintegracji społecznej i zawodowej osób długotrwale bezrobotnych;
- **Zespół Interdyscyplinarny** – stanowi element systemu przeciwdziałania przemocy w rodzinie, jest metodą pracy opartą na systemowej współpracy lokalnych instytucji, podmiotów i służb oraz na wielopłaszczyznowym podejściu do problemu przemocy,

- **Mieszkanie Kryzysowe** zapewniające całodobowe schronienie osobom i rodzinom znajdującym się w sytuacjach kryzysowych czasowo uniemożliwiających pobyt w środowisku zamieszkania lub w środowisku rodzinnym, a w szczególności będącymi ofiarami przemocy,
- **Punkt wydawania żywności.**

2) Punkt Konsultacyjny

Jednostka powołana w celu realizacji zadań Gminnego Programu Profilaktyki i Rozwiązywania Problemów Alkoholowych Gminy Orzysz, a w szczególności:

- a) zwiększania dostępności pomocy terapeutycznej i rehabilitacyjnej dla osób uzależnionych od alkoholu,
- b) udzielania rodzinom, w których występują problemy alkoholowe, pomocy psychospołecznej i prawnej, a także ochrony przed przemocą w rodzinie,
- c) prowadzenia profilaktycznej działalności informacyjnej i edukacyjnej w zakresie rozwiązywania problemów alkoholowych i przeciwdziałania narkomanii,
- d) wspomagania działalności instytucji, stowarzyszeń i osób fizycznych, służącej rozwiązywaniu problemów alkoholowych.

3) **Środowiskowa Świetlica Opiekuńczo-Wychowawcza w Orzyszu** – finansowana ze środków GKRPA w Orzyszu – średnio uczęszcza 30 dzieci

4) **Świetlica wychowawczo-terapeutyczna w Okartowie**

5) **światlica środowiskowo-terapeutyczna przy Parafii Najświętszego Serca Pana Jezusa w Orzyszu**

6) **Komisja Rozwiązywania Problemów Alkoholowych w Orzyszu**, która podejmuje działania:

- a) motywujące osoby uzależnione od alkoholu do leczenia odwykowego;
- b) zmierzające do orzekania o zastosowaniu wobec osoby uzależnionej od alkoholu obowiązku poddania się leczeniu w zakładzie odwykowym;
- c) dokonuje kontroli przestrzegania zasad i warunków korzystania z zezwoleń na sprzedaż napojów alkoholowych;
- d) opiniuje wnioski w sprawie wydania zezwolenia na sprzedaż napojów alkoholowych

Inne instytucje i podmioty:

- 1) Urząd Miejski w Orzyszu
- 2) Świetlice wiejskie
- 3) Placówki oświatowe
- 4) Dom Kultury
- 5) Biblioteki Publiczne
- 6) Muzeum im. Michała Kajki w Ogródku
- 7) Miejski Ośrodek Sportu i Rekreacji w Orzyszu
- 8) Samodzielny Publiczny Miejsko-Gminny Ośrodek Zdrowia w Orzyszu
- 9) Zaplecze sportowo-rekreacyjne (kompleks „Orlik”, boiska przyszkolne, place zabaw)
- 10) Ochotnicza Straż Pożarna
- 11) Ośrodek Rehabilitacyjno-Readaptacyjny w Gaudynkach, NZOZ Stowarzyszenia MONAR
- 12) Lokalna Grupa Działania Mazurskie Morze z siedzibą w Orzyszu
- 13) Organizacje pozarządowe i kościelne

5.2 Wybrane instytucje na terenie powiatu piskiego

1) Dom Pomocy Społecznej - Ewangelicki Dom Opieki „Betezda” w Ukcie

DPS przeznaczony jest dla 40 dorosłych osób przewlekłe psychicznie chorych i uzależnionych od alkoholu po przebytym leczeniu odwykowym.

2) Środowiskowy Dom Samopomocy w Ukcie

ŚDS w Ukcie jest ośrodkiem wsparcia dziennego dla 40 osób z zaburzeniami psychicznymi i niepełnosprawnymi intelektualnie.

3) Powiatowy Urząd Pracy w Piszu

PUP jest jednostką organizacyjną powiatu piskiego, wykonuje zadania z zakresu promocji zatrudnienia, łagodzenia skutków bezrobocia oraz aktywizacji zawodowej. Do zadań PUP należy w szczególności:

- a) opracowanie i realizacja programu promocji zatrudnienia oraz aktywizacji lokalnego rynku pracy,
- b) udzielanie pomocy bezrobotnym i poszukującym pracy w znalezieniu pracy, a także pracodawcom w pozyskaniu pracowników przez pośrednictwo pracy i poradnictwo zawodowe;
- c) rejestrowanie bezrobotnych i poszukujących pracy;
- d) inicjowanie i wdrażanie usług i instrumentów rynku pracy;
- e) inicjowanie i wspieranie tworzenia klubów pracy;
- f) opracowywanie analiz i sprawozdań, w tym prowadzenie monitoringu zawodów deficytowych i nadwyżkowych, oraz dokonywanie ocen dotyczących rynku pracy na potrzeby powiatowej rady zatrudnienia oraz organów zatrudnienia;
- g) współpraca z gminami w zakresie upowszechniania ofert pracy, upowszechniania informacji o usługach poradnictwa zawodowego i szkoleniach, organizacji robót publicznych oraz zatrudnienia socjalnego na podstawie odrębnych przepisów;
- h) przyznawanie i wypłacanie zasiłków oraz innych świadczeń z tytułu bezrobocia;
- i) realizowanie zadań wynikających z prawa swobodnego przepływu pracowników między państwami, w szczególności realizowanie zadań z zakresu udziału w sieci EURES.
- j) organizowanie i finansowanie szkoleń.

4) Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie w Piszu

PCPR jest jednostką organizacyjną powiatu piskiego realizującą zadania z zakresu pomocy społecznej. W strukturze organizacyjnej Centrum funkcjonują:

- **Ośrodek Interwencji Kryzysowej**, który od 2002 roku udziela wsparcia ofiarom przemocy w rodzinie oraz osobom znajdującym się w sytuacji kryzysowej, przede wszystkim w formie pomocy psychologicznej, poradnictwa socjalnego lub prawnego, a sytuacjach uzasadnionych schronienia do 3 miesięcy;
- **Specjalistyczna Poradnia Rodzinna** – udziela bezpłatnych porad dla młodzieży, małżonków, rodziców, osób samotnych m.in. w zakresie problemów opiekuńczo-wychowawczych, problemów osobistych, małżeńskich;
- **mieszkanie chronione** dla osób opuszczających placówki opiekuńczo-wychowawcze, resocjalizacyjne, zakłady dla nieletnich i rodziny zastępcze.

5) Powiatowa Poradnia Psychologiczno-Pedagogiczna w Piszu

PPPP jest jednostką organizacyjną powiatu, która zapewnia pomoc psychologiczno-pedagogiczną dzieciom i młodzieży oraz pomoc w wyborze kierunku kształcenia i zawodu, a także wsparcie dla rodziców i nauczycieli związane z wychowywaniem i kształceniem dzieci i młodzieży. Poradnia realizuje swoje zadania poprzez prowadzenie działalności diagnostycznej, terapeutycznej, doradczej, profilaktycznej i informacyjno-szkoleniowej

- 6) Starostwo Powiatowe
- 7) SPZOZ Szpital Powiatowy w Pieszku
- 8) Powiatowa Komenda Policji w Pieszku
- 9) Sąd Rejonowy w Szczytnie z/s w Pieszku
- 10) Zespół Kuratorskiej Służby Sądowej

6 Zasady horyzontalne Strategii

Zasady nadrzędne wyznaczają akceptowany sposób myślenia oraz wartościują metody działania służące osiągnięciu założeń Strategii Rozwiązywania Problemów Społecznych Gminy Orzysz na lata 2014-2020. Określają ramy aksjologiczne, w których realizowana jest gminna polityka społeczna. Mają one charakter horyzontalny (przekrojowy), zatem powinny być obecne na różnych poziomach wdrażania strategii: decyzyjnym, realizacyjnym, komunikowania efektów, jak również na poziomie nadzoru i kontroli.

Zasady horyzontalne zaprezentowano poniżej w formie zestawu norm i wartości w trzech grupach: równość szans, zrównoważony rozwój, dobre rządzenie.

1. **RÓWNOŚĆ SZANS, w tym równość szans kobiet i mężczyzn** – oznacza prawo wszystkich mieszkańców gminy do równego (sprawiedliwego) dostępu do różnych życiowych możliwości, np. edukacji, kultury, rynku pracy. Priorytetowo równość szans traktuje Unia Europejska, dlatego też zasada ta jest obecna we wdrażaniu programów i projektów w ramach polityki spójności.

Z równością szans związany jest ściśle zakaz dyskryminacji (np. ze względu na płeć, wiek, wyznanie religijne czy narodowość) gwarantowany prawami człowieka. Jednakże równość szans idzie dalej, bowiem w obszarze planowania, realizacji i ewaluacji polityk publicznych zakłada włączenie „równościowej” perspektywy, czyli dokonywanie oceny wpływu tych polityk na warunki życia różnych grup społecznych, w szczególności kobiet i mężczyzn, osób niepełnosprawnych oraz innych grup marginalizowanych (ze względu na wiek, wykształcenie, miejsce zamieszkania itd). Zasada równości szans nakłada zatem obowiązek tworzenia przez władze publiczne, w tym samorządy lokalne, warunków do równego uczestnictwa w życiu publicznym przez wszystkich mieszkańców.

Realizacja zasady równości szans i równości płci w ramach Strategii Rozwiązywania Problemów Społecznych Gminy Orzysz na lata 2014-2020 oznacza w praktyce między innymi:

- obowiązek włączania kobiet i mężczyzn oraz różnych grup społecznych do zespołów zadaniowych, ciał opiniotwórczych itp. w zakresie planowania i realizacji gminnej polityki społecznej;
- stałą weryfikację, czy realizowane działania nie utrwalają szkodliwych stereotypów oraz barier równości, a także czy zapewniają równe korzyści oraz sprawiedliwy podział zasobów (czas, informacje, pieniądze, szkolenie, praca, mobilność).

2. **ZRÓWNOWAŻONY ROZWÓJ** to taki proces zmian społecznych, gospodarczych i środowiskowych, który zapewnia równowagę pomiędzy zyskami i kosztami rozwoju w perspektywie obecnych i przyszłych pokoleń. Istotne jest dążenie do równowagi pomiędzy zaspokajaniem podstawowych potrzeb ludzkich a racjonalnym korzystaniem z zasobów naturalnych. Sprostanie wymogom zasady zrównoważonego rozwoju jest możliwe dzięki zintegrowaniu polityki środowiskowej (ochrona środowiska), gospodarczej i społecznej. Wymaga to traktowania zasobów naturalnych jak ograniczonych zasobów gospodarczych oraz wykorzystywania kapitału przyrodniczego w sposób pozwalający na zachowanie funkcji ekosystemów w perspektywie długookresowej.

Realizacja zasady zrównoważonego rozwoju w ramach Strategii Rozwiązywania Problemów Społecznych Gminy Orzysz na lata 2014-2020 oznacza w praktyce między innymi:

- upowszechnianie tematyki ochrony środowiska oraz postaw ekologicznych wśród mieszkańców;

- uwzględnianie rozwiązań przyjaznych środowisku w działaniach instytucji i organizacji realizujących strategię, np. wprowadzenie sortowania śmieci, instalacji wykorzystujących odnawialne źródła energii, bardziej racjonalne wykorzystanie sprzętu i materiałów przez pracowników itp.;
- wykorzystanie nowoczesnych środków komunikacji (np. poczta elektroniczna, czat, wideokonferencje) w celu zmniejszenia kosztów przekazywania informacji związanych z ich drukiem, przewozem itp.;
- weryfikację, jakie konkretne i trwałe rezultaty dla społeczności przynoszą realizowane projekty, jakie problemy rozwiązują lub minimalizują;
- ocenę, czy wdrażanie strategii jest efektywne kosztowo (relacja „nakład – rezultat”), a także czy wpływa na rozwój lokalnej gospodarki np. poprzez korzystanie z miejscowych dostawców i podwykonawców.

3. **DOBRE RZĄDZENIE** odnosi się do zarządzania w sektorze publicznym i obejmuje szereg reguł kształtujących sposób sprawowania władzy przez organy państwa z aktywnym zaangażowaniem obywateli. Główne wyznaczniki dobrego rządzenia to: praworządność, przejrzystość (transparentność), odpowiadanie na potrzeby, włączanie i konsensus. Z zasady tej wynikają różnorodne obowiązki dla instytucji publicznych, które mają na celu zapewnienie uczestnictwa wszystkich zainteresowanych obywateli w procesach rządzenia. Jednakże zakres odpowiedzialności można rozszerzyć na sektor prywatny i organizacje pozarządowe, ponieważ ich działania również mają istotny wpływ na społeczeństwo i środowisko. Podmioty te powinny być zatem „naturalnymi” partnerami administracji publicznej w realizacji jej misji.

Wdrażanie zasady dobrego rządzenia w ramach Strategii Rozwiązywania Problemów Społecznych Gminy Orzysz na lata 2014-2020 oznacza w praktyce między innymi:

- działanie w granicach prawa i z poszanowaniem praw człowieka;
- zapewnienie stałego dostępu do informacji publicznej w taki sposób, aby pozyskiwanie informacji przez obywateli nie wiązało się z nadmiernym nakładem czasu i pracy, np. zamieszczanie aktualnych planów i sprawozdań na stronie internetowej (BIP gminy);
- tworzenie warunków zachęcających mieszkańców Gminy do udziału w procesie uzgadniania potrzeb oraz oceny inicjatyw społecznych, w szczególności poprzez organizację konsultacji społecznych oraz spotkań jak najbliżej miejsca zamieszkania, a także poprzez włączanie (na zasadzie partnerstwa) różnych organizacji lokalnych oraz grup nieformalnych reprezentujących interesy obywateli we wspólną realizację programów i projektów społecznych;
- przekazywanie potencjalnym odbiorcom oraz uczestnikom jasnych i zrozumiałych komunikatów dotyczących celu i zasad podejmowanych działań.

7 Prognoza zmian, priorytety, cele i kierunki działań

Prognoza zmian – rezultatem osiągnięcia celu strategicznego będzie stworzenie podstaw do rozwoju społeczeństwa zintegrowanego, w którym rodziny zagrożone wykluczeniem społecznym będą miały zapewnione odpowiednie wsparcie umożliwiające przezwyciężenie trudnych sytuacji życiowych oraz godne warunki życia.

Programowanie celów oraz kierunków działań służących rozwiązywaniu problemów społecznych wymaga uwzględniania różnych perspektyw.

Po pierwsze, należy pamiętać, że człowiek posiada wolną wolę i jest autorem swojego postępowania. Sama świadomość społeczna na temat szkodliwości pewnych zachowań oraz odpowiednie warunki zewnętrzne (materialne, instytucjonalne, kadrowe) nie są wystarczającym warunkiem dla skutecznego rozwiązywania problemów społecznych. W tej dziedzinie pozostanie grupa osób, które nie będą zainteresowane zmianą swojej sytuacji życiowej, nawet jeśli ich położenie będzie oceniane jako trudne i wymagające wsparcia ze strony instytucji pomocowych.

Po drugie, zgodnie z podejściem holistycznym wszystkie zjawiska tworzą pewne układy całości, zaś poszczególne części tej całości wzajemnie na siebie wpływają. Zatem życie społeczne, grupy tworzone przez ludzi, np. rodziny, grupy rówieśnicze, związki zawodowe, stowarzyszenia, a nawet sam człowiek jako jednostka, są złożonymi systemami składającymi się ze wzajemnie ze sobą powiązanych elementów. Podmioty działające w sferze polityki społecznej powinny patrzeć na swojego klienta holistycznie, nie tylko przez pryzmat „sprawy”, z którą on przychodzi, ale również uwzględniając jego wartości, emocje, cechy fizyczne i psychiczne, środowisko rodzinne i społeczne itp.

Po trzecie, problemy społeczne takie jak bezrobocie, ubóstwo, bezradność w sprawach opiekuńczo-wychowawczych, uzależnienia czy przemoc w rodzinie, a także ich przyczyny i skutki, są zwykle ze sobą ściśle powiązane. Można nawet mówić o „przyczynowo-skutkowym” sprzężeniu zwrotnym. Z tego względu realizowane programy i projekty powinny być komplementarne względem siebie, zaś stosowane w ich ramach instrumenty powinny oddziaływać jednocześnie na różne obszary aktywności.

I wreszcie po czwarte, rozwiązywanie problemów społecznych oznacza z jednej strony ich minimalizowanie, czyli zmniejszanie skali już zaistniałych kwestii, zaś z drugiej strony – przeciwdziałanie wystąpieniu lub nasileniu problemów społecznych.

Trójkąt działań w zakresie rozwiązywania problemów społecznych w Gminie Orzysz zakłada, że podstawę i zarazem najszerszy obszar aktywności podmiotów zaangażowanych w realizację Strategii powinny stanowić profilaktyka oraz instrumenty aktywizujące. Chodzi o wyprzedzanie wszelkich stanów zagrożenia zdrowotnego, bytowego, a także przypadków niedostosowania społecznego. Działania profilaktyczne, skupiające się na edukacji społecznej, poradnictwie i samopomocy, powinny być adresowane do osób zagrożonych ubóstwem i wykluczeniem, a także do ogółu mieszkańców Gminy. Działania aktywizujące powinny natomiast wspierać wysiłki osób i rodzin, które chcą zmienić swoją sytuację przede wszystkim poprzez podjęcie aktywności zawodowej.

Drugi obszar, w którym realizowane są zadania polityki społecznej, stanowią działania interwencyjne obejmujące reagowanie na bezpośrednie sytuacje zagrożenia. W tym obszarze mieszczą się instrumenty, służące zabezpieczeniu podstawowych potrzeb osób niepełnosprawnych, chorujących czy starszych w ich środowisku zamieszkania oraz w ośrodkach wsparcia. Usługi interwencyjne to również wsparcie osób i rodzin znajdujących się w sytuacjach kryzysowych (klęski żywiołowe, zdarzenia losowe, przemoc).

Wierzchołek trójkąta stanowią natomiast sankcje, będące odpowiedzią instytucji państwowych na działania jednostek niezgodne z normami prawa. Kary za złamanie prawa mają istotne znaczenie dla zachowania ładu i porządku wewnętrznego.

Nadrzędnym celem polityki społecznej jest poprawa jakości życia ludności, na którą składa się szereg czynników kształtujących warunki życia wspólnoty oraz poszczególnych rodzin i osób. Kwestie te zostały poddane analizie w części diagnostycznej Strategii.

Przeciwdziałanie oraz minimalizowanie problemów społecznych, w tym przede wszystkim walka z ubóstwem i marginalizacją, powinny opierać się na nowoczesnej i skutecznej ochronie socjalnej oraz promowaniu zatrudnienia, przedsiębiorczości oraz aktywności obywatelskiej w każdym wieku. Jednym z kluczowych wyzwań staje się integracja działań sektorowych w ramach instytucji pomocy społecznej, rynku pracy, edukacji, kultury, sportu, zdrowia, mieszkalnictwa i polityki prorodzinnej, w powiązaniu z inwestycjami „twardymi” w infrastrukturę techniczną oraz gospodarkę.

Cele i kierunki działań Strategii Rozwiązywania Problemów Społecznych Gminy Orzysz na lata 2014-2020 usystematyzowano w formie priorytetów. Każdy z nich zakłada realizację od trzech do czterech celów szczegółowych, a w konsekwencji osiągnięcie celu strategicznego. Z kolei powodzenie w urzeczywistnianiu celów strategicznych przyczyni się do osiągnięcia celu nadrzędnego Strategii.

Cel nadrzędny Strategii: Poprawa jakości życia mieszkańców Gminy Orzysz

7.1 Priorytet I. Mieszkańcy aktywni na rynku pracy

Praca stanowi jedną z najważniejszych wartości w życiu człowieka. Służy nie tylko zaspokojeniu potrzeb osób ją wykonujących (jako źródło utrzymania dla nich i ich rodzin), ale również tworzy kulturę materialną i duchową społeczeństwa. Praca jest często przestrzenią, w której ludzie zdobywają doświadczenie i wiedzę fachową. Nabywają także kompetencje społeczne, ponieważ jest ona źródłem kontaktów z innymi ludźmi, kształtuje osobowość oraz stosunki interpersonalne.

U podstaw aktywności zawodowej mieszkańców leży aktywność edukacyjna, która wpływa między innymi na zdolność podjęcia pracy i atrakcyjność potencjalnego zatrudnienia, a także gotowość do zmian, adaptacji i mobilności. Niemniej istotne są czynniki takie jak stan zdrowia oraz zasoby społeczne (sieć powiązań i znajomości, wiarygodność i zaufanie), dzięki którym łatwiej poruszać się po rynku pracy. Z drugiej strony, o możliwościach podejmowania zatrudnienia przez ludność decyduje stan gospodarki, w szczególności rozwój małej i średniej przedsiębiorczości w Gminie.

Biorąc pod uwagę powyższe, działania strategii powinny oddziaływać na różne aspekty rynku pracy. Ważne jest upowszechnianie (również w odniesieniu do osób pracujących) instrumentów zachęcających do podejmowania aktywności zawodowej, edukacyjnej oraz zakładania nowych firm, stwarzanie możliwości godzenia obowiązków zawodowych z pełnieniem ról rodzinnych, poprawa mobilności przestrzennej, a także aktywizacja grup w szczególnie trudnej sytuacji na rynku pracy poprzez zwiększanie ich szans na podjęcie i utrzymanie zatrudnienia. Równolegle należy podejmować działania ukierunkowane na podnoszenie atrakcyjności inwestycyjnej Gminy Orzysz, aby w tym rejonie lokowały się nowe zakłady i miejsca pracy.

Cel strategiczny I: Poprawa sytuacji na rynku pracy w Gminie Orzysz

Cel szczegółowy I.1: Wzrost aktywności zawodowej mieszkańców

Działania:

- 1) Organizacja wsparcia dla osób wchodzących i powracających na rynek pracy przez doradców zawodowych, psychologów, coachów i innych specjalistów pod kątem poznawania przez te osoby własnych mocnych i słabych stron, budowania motywacji, radzenia sobie ze stresem, wyboru i planowania ścieżki zawodowej.
- 2) Warsztaty i szkolenia z zakresu technik aktywnego poszukiwania pracy oraz nabywania kompetencji kluczowych.
- 3) Szkolenia, kursy i poradnictwo zawodowe skierowane do dorosłych osób pracujących lub poszukujących pracy, które z własnej inicjatywy są zainteresowane nabyciem nowych kwalifikacji i umiejętności, jak również ich uzupełnianiem lub podwyższaniem, w szczególności dla osób zatrudnionych o niskich lub zdezaktualizowanych kwalifikacjach.
- 4) Wsparcie doradcze i finansowe (w formie dotacji, pożyczek i poręczeń) osób zamierzających rozpocząć jednoosobową działalność gospodarczą.
- 5) Kreowanie warunków do tworzenia i rozwoju podmiotów ekonomii społecznej w Gminie, w szczególności poprzez wspieranie powstawania spółdzielni socjalnych.
- 6) Promocja równościowego podejścia do kobiet i mężczyzn na rynku pracy, w tym działań zmierzających do przełamywania stereotypów dotyczących płci, a także elastycznych form zatrudnienia i organizacji pracy jako elementu ułatwiającego godzenie obowiązków zawodowych z pełnieniem ról rodzinnych.
- 7) Upowszechnianie wolontariatu jako etapu przygotowującego do podjęcia zatrudnienia.

		2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Termin realizacji działań	1							
	2							
	3							
	4							
	5							
	6							
	7							
Podmioty realizujące	KIS/MOPS, PUP, LGD, instytucje i organizacje działające w obszarze rynku pracy (m.in. agencje zatrudnienia, placówki kształcenia ustawicznego i inne), OWES, lokalni przedsiębiorcy							

Cel szczegółowy I.2: Podniesienie szans na zatrudnienie osób w szczególnie trudnej sytuacji na rynku pracy

Działania:

- 1) Wzmocnienie współpracy pomiędzy Miejskim Ośrodkiem Pomocy Społecznej, Powiatowym Urzędem Pracy, pracodawcami i innymi podmiotami działającymi w obszarze rynku pracy w celu skuteczniejszej wymiany informacji o problemach i potrzebach klientów, a także wypracowania metod klasyfikacji klientów, które ułatwią aktywizację osób chętnych, ale z różnych względów niezdolnych do pracy.
- 2) Realizacja kompleksowych programów aktywizacji zawodowej osób pozostających bez zatrudnienia na lokalnym rynku pracy, ukierunkowanych na poprawę ich sytuacji.

		2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Termin realizacji działań	1							
	2							
Podmioty realizujące	KIS/MOPS, PUP, , instytucje i organizacje działające w obszarze rynku pracy							

Cel szczegółowy I.3: Zwiększenie potencjału gospodarczego Gminy do generowania miejsc pracy

Działania:

- 1) Rozwój infrastruktury technicznej, przygotowanie terenów inwestycyjnych oraz propozycji wspierania przedsiębiorczości przez Gminę (pakiety zachęt inwestycyjnych i ulg podatkowych) w celu pozyskiwania nowych inwestorów.
- 2) Promocja Gminy Orzysz na zewnątrz jako miejsca przyjaznego środowisku naturalnemu oraz gościom, oferującego różnorodne usługi turystyczne, sportowe i kulturalne oraz rozwiniętą bazę noclegową (hotele, pensjonaty, agroturystyka) i gastronomiczną.

		2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Termin realizacji działań	1							
	2							
Podmioty realizujące	UM w Orzyszu, LGD, organizacje branżowe przedsiębiorców							

7.2 Priorytet II. Rodzina fundamentem społeczeństwa

Rodzina jest najbardziej podstawową, naturalną grupą społeczną, na której opiera się całe społeczeństwo. W niej rodzą się i wzrastają dzieci, kształtowane przez oddziaływania wychowawcze rodziców. Życie rodzinne stanowi przekaznik wzorców osobowych oraz norm społecznych. To tutaj, w pierwszej kolejności, dzieci uczą się bycia człowiekiem i obywatelem. Rodzina tworzy także materialne podstawy do życia i rozwoju, zapewniając niezbędne środki na wyżywienie, ubranie, mieszkanie, ochronę zdrowia, wykształcenie, korzystanie z dóbr kultury, rekreację itp. Funkcja opiekuńcza rodziny dotyczy nie tylko dzieci, ale wszystkich jej członków, w tym osób dorosłych wymagających opieki ze względu na wiek czy stan zdrowia.

Rodziny zamieszkujące Gminę Orzysz doświadczają wielu problemów utrudniających im poprawne wypełnianie podstawowych funkcji. Zjawiska takie jak bezrobocie, ubóstwo, przemoc, alkoholizm mają destruktywny wpływ na relacje pomiędzy członkami rodziny oraz na prawidłowy rozwój dzieci, stanowiąc wyzwanie dla lokalnej polityki społecznej.

Działania strategii powinny być zatem ukierunkowane na tworzenie warunków sprzyjających podejmowaniu przez mieszkańców świadomych decyzji o założeniu rodziny, a także byciu odpowiedzialnym ojcem lub matką. Ponadto ważne jest wprowadzanie różnorodnych ułatwień dla rodzin niepełnych i wielodzietnych jako tych, które w większym stopniu są zagrożone ubóstwem i wykluczeniem społecznym.

Cel strategiczny II: Lepsze funkcjonowanie rodzin na terenie Gminy Orzysz

Cel szczegółowy II.1: Poprawa warunków socjalno-bytowych rodzin oraz ich dostępu do zasobów, dóbr i instytucji społecznych

Działania:

- 1) Udzielanie pomocy finansowej i rzeczowej z systemu pomocy społecznej i świadczeń rodzinnych dla rodzin znajdujących się w trudnej sytuacji materialnej wynikającej z niezaradności życiowej i bezrobocia oraz rodzin dotkniętych zdarzeniami losowymi/klęskami żywiołowymi lub ekologicznymi.
- 2) Organizowanie zbiórek żywności, odzieży i innych podstawowych dóbr z przeznaczeniem dla najbardziej potrzebujących, w szczególności wielodzietnych rodzin.
- 3) Wspieranie rodzin przez pracowników socjalnych oraz asystentów rodziny w zakresie rozwiązywania problemów socjalnych, między innymi z wykorzystaniem innowacyjnych metod pracy (grupowej, środowiskowej), a także nabywania umiejętności prawidłowego prowadzenia gospodarstwa domowego.
- 4) Zwiększenie zasobu mieszkaniowego Gminy o nowe mieszkania (lokale) socjalne oraz wspieranie rozwoju mieszkalnictwa i budownictwa społecznego.
- 5) Wprowadzenie na terenie Gminy Orzysz programu adresowanego do członków rodzin wielodzietnych (karta rabatowa dla rodzin 3+), ułatwiającego korzystanie z różnorodnych dóbr i usług, w szczególności kultury i sportu.
- 6) Dostosowanie infrastruktury instytucji społecznych do potrzeb petentów poprzez rozbudowę lub modernizację istniejącej bazy

		2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Termin realizacji działań	1							
	2							
	3							
	4							

[illegible]

Cel szczegółowy II.2: Podnoszenie świadomości rodzicielskiej oraz kompetencji wychowawczych rodziców

Działania:

- 1) Realizacja zajęć i spotkań przygotowujących młodzież do świadomego podjęcia decyzji o założeniu rodziny, a także wspierających pod względem praktycznym, emocjonalnym i duchowym kobiety w ciąży i ich małżonków/partnerów do przyjęcia dziecka na świat (np. zajęcia szkolne, spotkania, konsultacje ze specjalistami, kampanie społeczne i edukacyjne).
- 2) Organizacja zajęć edukacyjnych dotyczących rozwiązywania problemów opiekuńczo-wychowawczych, konstruktywnego porozumiewania się ze swoimi dziećmi, rozpoznawania, kontrolowania i wyrażania uczuć własnych oraz uczuć dzieci, umiejętnego stosowania nagród i kar.
- 3) Organizacja spotkań dla rodzin w formie grup wsparcia i grup samopomocowych mających na celu wymianę doświadczeń, integrację i edukację.
- 4) Uświadamianie rodzicom zagrożeń dla zdrowia fizycznego i psychicznego ich dzieci, wynikających głównie z korzystania z telewizji, komputera i Internetu, a także zachowań ryzykownych.
- 5) Rozwój poradnictwa rodzinnego realizowanego przez specjalistów (m.in. pracowników socjalnych, pedagogów, psychologów) w zakresie diagnozowania problemów rodzinnych, małżeńskich i wychowawczych, a także udzielania adekwatnej pomocy bezpośredniej oraz organizacji sieci wsparcia dla osób korzystających.

		2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Termin realizacji działań	1							
	2							
	3							
	4							
	5							
Podmioty realizujące		KIS/MOPS, PCPR, placówki oświatowe, organizacje pozarządowe i kościelne						

Cel szczegółowy II.3: Minimalizowanie skutków przemocy, uzależnień i innym dysfunkcji rodziny

Działania:

- 1) Monitorowanie środowisk zagrożonych przemocą, uzależnieniami i innym dysfunkcjami, motywowanie do podjęcia terapii przez rodzinę, a także monitorowanie uczestnictwa w terapii i jej efektów.
- 2) Prowadzenie konsultacji, mediacji oraz poradnictwa specjalistycznego (psychologicznego, prawnego, pedagogicznego, terapeutycznego) dla rodzin w kryzysie.
- 3) Realizacja programów terapeutycznych dla osób uzależnionych, współuzależnionych.
- 4) Tworzenie i rozwój na terenie Gminy Orzysz placówek wsparcia dziennego dla rodzin w formie opiekuńczej, specjalistycznej lub pracy podwórkowej.

		2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
--	--	------	------	------	------	------	------	------

Cel strategiczny III: Lepsze przygotowanie dzieci i młodzieży zamieszkującej Gminę Orzysz z do wejścia w dorosłe, samodzielne życie

Cel szczegółowy III.1: Wyrównywanie szans edukacyjnych dzieci i młodzieży

Działania:

- 1) Zapewnienie odpowiedniej ilości miejsc w żłobku, przedszkolu i innych formach edukacji przedszkolnej w celu objęcia jak największej liczby dzieci do lat pięciu opieką i wychowaniem instytucjonalnym.
- 2) Realizacja zajęć pozalekcyjnych i pozaszkolnych doskonalących wiedzę i umiejętności oraz rozwijających pasje i zainteresowania dzieci i młodzieży (np. zajęcia matematyczne, plastyczne, teatralne, sportowe, języki obce) z wykorzystaniem dostępu do Internetu oraz nowatorskich pomocy naukowych.
- 3) Rozwój przestrzeni przyjaznej dzieciom i młodzieży poprzez stworzenie np. lodowisk, skateparku, parku linowego i innych miejsc aktywności, a także lepsze wykorzystanie istniejących świetlic wiejskich oraz bazy sportowo-rekreacyjnej w sposób uwzględniający potrzeby osób zainteresowanych.
- 4) Organizacja akcji międzynarodowej wymiany młodzieży oraz międzynarodowych spotkań młodzieży.
- 5) Rozwój systemu stypendialnego dla zdolnej młodzieży, zwłaszcza tej pochodzącej z ubogich rodzin, umożliwiającego kontynuację nauki na szczeblu średnim i wyższym.

		2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Termin realizacji działań	1							
	2							
	3							
	4							
	5							
Podmioty realizujące		UM w Orzyszu, ZEOSiP, placówki oświatowe, DK, MOSiR, sołectwa, organizacje pozarządowe i kościelne, przedsiębiorcy						

Cel szczegółowy III. 2: Wzmocnienie postaw prospołecznych oraz przedsiębiorczych wśród młodzieży

Działania:

- 1) Organizacja zajęć pozalekcyjnych i pozaszkolnych w zakresie:
 - a) ekonomii i przedsiębiorczości, w tym zasad prowadzenia własnej firmy, organizacji pozarządowej, spółdzielni, z uwzględnieniem aktywizujących metod pracy z młodzieżą (np. gry symulacyjne, wizyty studyjne);
 - b) przygotowania do aktywnego uczestnictwa w życiu publicznym poprzez poznanie zasad państwa demokratycznego, praw człowieka, zdobywanie praktycznych umiejętności takich jak np. formułowanie pism oficjalnych;
 - c) nabywania kompetencji osobistych i społecznych, w szczególności umiejętności rozpoznawania i radzenia sobie z emocjami trudnymi, skutecznej automotywacji, komunikacji interpersonalnej, współpracy w grupie, asertywności.
- 2) Wsparcie samoorganizacji środowisk młodzieżowych poprzez organizację szkoleń i kursów dla liderów, a także ogłaszanie gminnych konkursów dotacyjnych ukierunkowanych na opracowanie projektów dotyczących upowszechniania wśród

młodzieży zasad demokracji lokalnej i praw człowieka, tolerancji wobec innych, ekologii, wolontariatu, itp.

		2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Termin realizacji działań	1							
	2							
Podmioty realizujące	UM w Orzyszu, MOPS, placówki oświatowe, DK, organizacje pozarządowe i kościelne, przedsiębiorcy							

Cel szczegółowy III.3: Pomoc dzieciom i młodzieży dotkniętej lub zagrożonej problemami

Działania:

- 1) Realizacja programów profilaktycznych w zakresie uzależnień w szkołach podstawowych, gimnazjalnych i średnich na terenie Gminy Orzysz, kierowanych do uczniów, rodziców i nauczycieli.
- 2) Organizacja kolonii i obozów z programem profilaktycznym dla dzieci z rodzin z problemem alkoholowym.
- 3) Objęcie dzieci i młodzieży wsparciem materialnym i finansowym poprzez organizację dożywiania w szkołach i przedszkolu, pomoc w zaopatrzeniu w podręczniki i artykuły szkolne, a także udzielanie zasiłków szkolnych.
- 4) Zapewnienie pomocy psychospołecznej i terapeutycznej dla dzieci i młodzieży dotkniętej poważnymi problemami (w szczególności uzależnieniem lub współuzależnieniem, chorobą psychiczną rodzica/opiekuna, przemocą w rodzinie, maltretowaniem i wykorzystywaniem seksualnym, psychicznym opuszczeniem, rozwojem rodziców).
- 5) Zabezpieczenie środków na pobyt dziecka w rodzinie zastępczej, rodzinnym domu dziecka, placówce opiekuńczo-wychowawczej.
- 6) Organizacja dożywiania dzieci i młodzieży zagrożonych niedożywieniem

		2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Termin realizacji działań	1							
	2							
	3							
	4							
	5							
	6							
Podmioty realizujące	MOPS, GKRPA, PCPR, PPPP, organizacje pozarządowe i kościelne, placówki oświatowe							

7.4 Priorytet IV. Osoby starsze, niepełnosprawne i dotknięte chorobą pełnoprawnymi członkami społeczeństwa

Starość jest stanem faktycznym dla coraz większej części naszego społeczeństwa. Jest też wspólną przyszłością dla pozostałych osób, bo cyt. „w życiu każdego człowieka przychodzi taki dzień, gdy ręce się zaczynają trząść, pamięć zawodzi, intelekt słabnie”

Zjawiska starzenia się i niepełnosprawności są ze sobą ściśle powiązane. Wzrost liczby osób niepełnosprawnych wynika w dużej mierze z procesu starzenia się społeczeństwa. Starsze grupy wiekowe są bardziej narażone na ryzyko niepełnosprawności.

Każdy człowiek, z uwagi na godność osobową, ma prawo do szacunku i bezpieczeństwa w społeczności, w której żyje, a także zapewnienia odpowiedniej opieki ze strony państwa w sytuacji zmniejszonej sprawności fizycznej i intelektualnej spowodowanej podeszłym wiekiem, niepełnosprawnością, długotrwałą lub ciężką chorobą.

W związku z postępującym starzeniem się społeczeństwa, pojęcie starości nabiera olbrzymiego znaczenia dla nauk biologicznych, społecznych oraz dla realizowanych polityk publicznych. Granice starości mają wymiar indywidualny dla każdego człowieka, ponieważ z innym tempem przebiega proces starzenia się i zależy od czynników genetycznych, stylu życia, wpływów środowiskowych. Marginalizacja osób starszych wiąże się m.in. ze stopniowym eliminowaniem ich z aktywnego życia zawodowego i społecznego w momencie przekroczenia granicy wieku emerytalnego. Do najważniejszych problemów ludzi starszych można zaliczyć samotność, chorobę, niedołężność, życie w ubóstwie, poczucie nieprzydatności. Wyzwaniem rozwojowym, które powinno znaleźć odzwierciedlenie w celach i działaniach strategii jest aktywne podejście do problemu, polegające na poszukiwaniu sensu i celów życiowych, a także uczestnictwo w różnych formach aktywności fizycznej, edukacyjnej i kulturalnej osób starszych, schorowanych i niepełnosprawnych. Ponadto należy zapewnić możliwości korzystania przez osoby starsze, przewlekłe chore i niesamodzielne z pomocy w czynnościach domowych takich jak robienie zakupów, sprzątanie, gotowanie, pranie, a także w codziennej pielęgnacji oraz dbaniu o zdrowie i higienę osobistą. Ważne w tym zakresie będzie jednocześnie zwiększenie dostępności specjalistycznych usług medycznych i rehabilitacyjnych.

Cel strategiczny IV: Większy udział w życiu społecznym osób starszych, niepełnosprawnych i dotkniętych chorobą na terenie Gminy Orzysz

Cel szczegółowy IV.1: Wzrost aktywności osób starszych i niepełnosprawnych

Działania:

- 1) Realizacja różnorodnych form aktywności społecznej, edukacyjnej, kulturalnej i sportowej osób starszych i niepełnosprawnych, w tym m.in.:
 - a) kursy i szkolenia umożliwiające nabywanie kompetencji z zakresu obsługi komputera, Internetu i nowinek technologicznych;
 - b) spotkania i pogadanki dotyczące zagrożeń dla bezpieczeństwa fizycznego i materialnego, przeciwdziałające próbom wyłudzenia pieniędzy, radzeniu sobie z przejawami agresji itp.;
 - c) zajęcia rozwijające pasje i zainteresowania uczestników;
 - d) wycieczki autokarowe, piesze, rowerowe.
- 2) Zaangażowanie osób starszych w inicjatywy wolontarystyczne sprzyjające wymianie międzypokoleniowej oraz kultywowaniu tradycji i zwyczajów.
- 3) Utworzenie domu dziennego pobytu dla starszych mieszkańców, w ramach którego będzie prowadzona terapia zajęciowa, rehabilitacja ruchowa, zajęcia sportowo-rekreacyjne oraz imprezy kulturalne.

		2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Termin realizacji działań	1							
	2							
	3							
Podmioty realizujące	UM w Orzyszu, MOPS, DK, MGBP, MOSiR, PCPR, policja, sołectwa, organizacje pozarządowe i kościelne							

Cel szczegółowy IV.2: Poprawa dostępności opieki środowiskowej oraz usług zdrowotnych

Działania:

- 1) Organizacja usług opiekuńczych w miejscu zamieszkania w celu jak najdłuższego utrzymania osób zależnych w środowisku.
- 2) Prowadzenie grup wsparcia dla osób niepełnosprawnych, przewlekle chorujących oraz ich rodzin.
- 3) Zainicjowanie przez władze samorządowe, we współpracy ze służbą zdrowia oraz organizacjami pozarządowymi, działań zmierzających do rozszerzenia oferty usług opiekuńczych i leczniczych dla mieszkańców

		2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Termin realizacji działań	1							
	2							
	3							
Podmioty realizujące	UM w Orzyszu, MOPS, SPMGOZ, PCPR, WTZ, organizacje pozarządowe i kościelne, i inne							

Cel szczegółowy IV.3: Stworzenie otoczenia społecznego przyjaznego osobom starszym oraz niepełnosprawnym

Działania:

- 1) Likwidacja barier architektonicznych w obiektach użyteczności publicznej, a także miejscach powszechnie uczęszczanych.
- 2) Organizacja usług opiekuńczych i wspierających osoby niepełnosprawne – w zależności od potrzeb zatrudnienie np. tłumacza osoby głuchoniemej, przewodnika osoby niewidomej, asystenta osoby niepełnosprawnej.
- 3) Realizacja akcji i imprez lokalnych służących integracji oraz przełamywaniu stereotypów dotyczących osób starszych i niepełnosprawnych wśród społeczeństwa.
- 4) Promocja i wsparcie oddolnych inicjatyw na rzecz osób starszych, chorujących i niepełnosprawnych na terenach wiejskich, w szczególności uwzględniających wykorzystanie istniejącej infrastruktury (świetlice wiejskie, szkoły).
- 5) Upowszechnianie pomocy sąsiedzkiej oraz wolontariatu na rzecz osób starszych, przewlekle chorujących i niepełnosprawnych.

		2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Termin realizacji działań	1							
	2							
	3							
	4							
	5							
Podmioty realizujące	UM w Orzyszu, MOPS, DK, MGBP, MOSiR, sołectwa, organizacje pozarządowe i kościelne i inne							

7.5 Priorytet V. Aktywne i zintegrowane społeczności lokalne

Pojęcie kapitału społecznego zdomowało się na dobre w polskim dyskursie nauk społecznych, a w konsekwencji także w dyskursie medialnym. Publikacje naukowe, a także czasopisma popularne wskazują na niedostateczny poziom kapitału społecznego, jako źródła znacznej części problemów polski, jej regionów, poszczególnych obszarów życia społecznego. Istotne jest więc wzmacnianie kapitału sieciowego i relacyjnego, budowanie postaw wzajemnego szacunku i zaufania, podnoszenie zdolności do współpracy oraz poczucia wspólnoty. Dlatego też działania w ramach priorytetu V Strategii będą ukierunkowane przede wszystkim na kształcenie wiedzy i kompetencji sprzyjających samoorganizacji, kooperacji oraz dbałości o otoczenie, promowanie postaw i wartości takich jak tolerancja, otwartość, innowacyjność, kreatywność oraz lokalny patriotyzm, jak również szersze włączanie mieszkańców, zwłaszcza grup marginalizowanych, w życie społeczne i publiczne, w tym współdecydowanie o sprawach ważnych dla społeczności lokalnej.

Cel strategiczny V: Lepsze warunki dla aktywności i włączenia w społecznościach lokalnych Gminy Orzysz

Cel szczegółowy V.1: Wzmocnienie tożsamości i odpowiedzialności mieszkańców za otoczenie życia

Działania:

- 1) Uwzględnienie konsultacji społecznych przy podejmowaniu przez władze samorządu Gminy decyzji dotyczących aktów prawnych (ich zmiany lub uchwalania nowych), inwestycji lub innych przedsięwzięć, które będą miały wpływ na życie codzienne i pracę obywateli.
- 2) Aktywne włączanie mieszkańców w planowanie i realizację inicjatyw lokalnych takich jak uroczyste obchody świąt narodowych, wydarzenia nawiązujące do lokalnych zwyczajów i tradycji, konkurs na najczystsza wieś/posesję, najładniejszy wieniec dożynkowy.
- 3) Edukacja ekologiczna mieszkańców Gminy realizowana w różnorodnych formach (szkolnych i pozaszkolnych), mająca na celu podniesienie poziomu świadomości ekologicznej, kształtowanie postaw dbania o środowisko naturalne oraz promocję odnawialnych źródeł energii.
- 4) Organizacja, we współpracy z policją i strażą pożarną, akcji podnoszących świadomość mieszkańców w zakresie bezpieczeństwa publicznego.
- 5) Prowadzenie w społecznościach lokalnych kampanii prozdrowotnych mających na celu przeciwdziałanie wystąpieniu chorób cywilizacyjnych (np. cukrzyca, alergia, nadciśnienie, nowotwór) oraz sprzyjających wczesnemu ich wykrywaniu

		2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Termin realizacji działań	1							
	2							
	3							
	4							
	5							
Podmioty realizujące	UM w Orzyszu, MOPS, placówki oświatowe, DK, MGBP, sołectwa, SPMGOZ, policja, straż pożarna, organizacje pozarządowe i kościelne, i inne							

Cel szczegółowy V.2: Podniesienie poziomu integracji społecznej

Działania:

- 1) Realizacja Programów np. programu aktywności lokalnej, lokalnego programu rewitalizacji i innych instrumentów służących integracji oraz organizowaniu społeczności lokalnej, uwzględniających środowiskową pracę socjalną, animację lokalną, streetworking.

		2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Termin realizacji działań	1							
Podmioty realizujące	UM w Orzyszu, MOPS, placówki oświatowe, DK, MGBP, sołectwa, organizacje pozarządowe i kościelne							

Cel szczegółowy V.3: Wzrost aktywności społecznej

Działania:

- 1) Ułatwienie dostępu do informacji publicznej poprzez bieżące zamieszczanie na stronie internetowej www.orzysz.pl oraz w Biuletynie Informacji Publicznej m.in. terminarza wydarzeń lokalnych realizowanych przez sołectwa oraz instytucje i organizacje lokalne, sprawozdań z realizacji programów współpracy Gminy z organizacjami pozarządowymi oraz innych dokumentów ważnych dla rozwoju aktywności społecznej.
- 2) Tworzenie warunków do rozwoju aktywności mieszkańców poprzez fundusze sołectkie, wdrażanie budżetu obywatelskiego, finansowanie inicjatyw lokalnych, jak również wsparcie rzeczowe, organizacyjne i finansowe zadań użyteczności publicznej realizowanych przez organizacje pozarządowe i kościelne.
- 3) Zapewnienie dostępu do porad obywatelskich i prawnych.
- 4) Prowadzenie działań edukacyjnych w formie szkoleń, warsztatów, debat, seminariów, wizyt studyjnych itp. adresowanych do lokalnych liderów oraz członków organizacji pozarządowych, mających na celu podnoszenie ich kompetencji w zakresie zarządzania i marketingu, rachunkowości, pozyskiwania środków na działalność.

		2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Termin realizacji działań	1							
	2							
	3							
	4							
Podmioty realizujące	UM w Orzyszu, MOPS, organizacje pozarządowe i kościelne, sołectwa							

Priorytety SRPS są ze sobą ściśle powiązane. Wdrożenie założeń jednego priorytetu będzie miało istotny wpływ na powodzenie pozostałych, dlatego też należy je rozpatrywać łącznie jako elementy składowe wizji rozwoju społecznego Gminy.

8 Wdrażanie i monitoring Strategii

Wdrażanie Strategii Rozwiązywania Problemów Społecznych Gminy Orzysz na lata 2014-2020 uwzględniać będzie cele, kierunki i harmonogramy działań opisane w poszczególnych rozdziałach. Wdrażanie SRPS leży w kompetencji wielu instytucji i podmiotów publicznych oraz niepublicznych. Główną rolę będzie odgrywać Gmina Orzysz poprzez swoje władze (Burmistrz, Rada Miejska), jednostki organizacyjne wymienione w Zasobach oraz jednostki pomocnicze (sołectwa). Jednakże realizacja celów strategicznych nie byłaby możliwa w pełni do zrealizowania bez współpracy z Samorządem Powiatu Piskiego i Województwa Warmińsko-Mazurskiego, administracją rządową, instytucjami rynku pracy, służbą zdrowia, policją, strażą pożarną, podmiotami ekonomii społecznej oraz przedsiębiorcami. Należy zaznaczyć, że dla poszczególnych instytucji i organizacji zapisy Strategii są w różnym stopniu wiążące, jednakże skuteczne i efektywne działanie oraz współdziałanie wyżej wymienionych podmiotów jest warunkiem osiągnięcia sukcesu w realizacji celu nadrzędnego SRPS.

Zgodnie z art. 110 ust. 4 ustawy o pomocy społecznej, za koordynację wdrażania Strategii odpowiedzialny będzie Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej w Orzyszu.

Realizując wyżej wymienione zadania, Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej będzie współpracować z Zespołem zadaniowym ds. realizacji i monitoringu Strategii Rozwiązywania Problemów Społecznych Gminy Orzysz z na lata 2014-2020. Zespół ten zostanie powołany zarządzeniem Burmistrza Gminy Orzysz, które określi skład, zadania oraz tryb pracy zespołu. Istotne jest, aby oprócz pracowników MOPS znaleźli się w nim przedstawiciele kluczowych instytucji działających w obszarze polityki społecznej, w szczególności Urzędu Miejskiego w Orzyszu, instytucji oświaty i kultury, a także organizacji sektora pozarządowego.

8.1 Źródła finansowania Strategii

Zidentyfikowane w Strategii cele i działania z zakresu rozwiązywania problemów społecznych wymagają odpowiednich źródeł finansowania. Jednakże z uwagi na bardzo szeroki zakres tematyczny SRPS, siedmioletni okres obowiązywania dokumentu, zmieniające się potrzeby, możliwości finansowania oraz uwarunkowania zewnętrzne, a także z uwagi na konkursowy charakter wielu programów, określenie wysokości środków potrzebnych do realizacji zadań (zarówno po stronie dochodów jak i wydatków) nie wydaje się obecnie możliwe ani celowe.

Przewidywane źródła finansowania Strategii to m.in.:

- Budżet Gminy Orzysz
- Budżet powiatu i województwa
- Budżet państwa
- Fundusz Pracy
- Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych
- Program Operacyjny Wiedza Edukacja Rozwój
- Regionalny Program Operacyjny Warmia i Mazury 2014-2020
- Program Rozwoju Obszarów Wiejskich 2014-2020
- Narodowy Fundusz Zdrowia
- Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej
- Instrument finansowy LIFE+
- Program wsparcia budownictwa socjalnego ze środków Funduszu Dopłat (BGK)
- Program dostarczania żywności FEAD (Europejski Fundusz Pomocy Najbardziej Potrzebującym)
- Program Leonardo da Vinci
- Program Operacyjny Fundusz Inicjatyw Obywatelskich
- Granty dla organizacji pozarządowych i kościelnych

- Środki prywatne (darowizny, datki, mechanizm 1%, środki własne organizacji społecznych i przedsiębiorców).

8.2 Monitorowanie i ewaluacja Strategii

Monitoring i ewaluacja są niezbędnymi elementami planowania strategicznego, ponieważ prowadzą do uzyskania oceny sytuacji społecznej Gminy. W związku z tym, zapisy zawarte w Strategii Rozwiązywania Problemów Społecznych Gminy Orzysz na lata 2014-2020 będą przedmiotem procesu monitorowania, czyli gromadzenia i analizowania wiarygodnych, ilościowych i jakościowych informacji na temat podjętych działań i oceny poziomu realizacji wyznaczonych celów. Proces ten będzie odbywał się w sposób systematyczny równolegle z wdrażaniem Strategii.

Monitoring skupia się na dwóch zasadniczych obszarach:

- rzeczowym (merytorycznym), czyli postępie w realizacji zaplanowanych działań pod względem terminowości wykonania oraz osiągniętych efektów;
- finansowym, obejmującym zarządzanie środkami przyznanymi na realizację poszczególnych działań/projektów, zwłaszcza pod kątem efektywności wydatków.

Przedmiotem monitoringu będą określone wskaźniki jako obserwowalne/mierzalne cechy faktów, zdarzeń czy stanów, pokazujące, w jakim stopniu zostały zrealizowane założone działania, produkty i rezultaty.

W odniesieniu do celu nadrzędnego Strategii, czyli poprawy jakości życia mieszkańców Gminy Orzysz, będą ponadto monitorowane wskaźniki oddziaływania, pokazujące kontekst społeczno-ekonomiczny wdrażania SRPS.

Planowane do monitorowania **wskaźniki oddziaływania** to:

- 1) Liczba ludności Gminy, w tym w podziale na płeć;
- 2) Wskaźniki przyrostu naturalnego, w tym urodzenia żywe i zgony na 1000 ludności;
- 3) Odsetek osób w wieku przedprodukcyjnym, produkcyjnym i poprodukcyjnym (struktura ludności według ekonomicznych grup wieku);
- 4) Liczba mieszkań oddanych do użytkowania;
- 5) Wysokość dochodów (w tym dochodów własnych) oraz wydatków (w tym wydatków majątkowych) Gminy Orzysz w przeliczeniu na 1 mieszkańca;
- 6) Liczba wykroczeń popełnionych na terenie Gminy;
- 7) Stopa bezrobocia w powiecie piskim i gminie Orzysz;
- 8) Liczba bezrobotnych na terenie Gminy;
- 9) Liczba rodzin i osób w rodzinach, którym udzielono pomocy i wsparcia w ramach pomocy społecznej, w tym w podziale według powodu przyznania pomocy;
- 10) Odsetek ludności korzystającej z pomocy społecznej w ogóle ludności Gminy;
- 11) Kwota zasiłków wypłaconych z pomocy społecznej;
- 12) Liczba rodzin otrzymujących zasiłki rodzinne na dzieci;
- 13) Kwota świadczeń rodzinnych wypłaconych w roku ogółem

Źródłem pozyskania informacji o wskaźnikach oddziaływania będą bazy GUS (BDL, Portal Strateg), a także statystyki MOPS i PUP.

Planowane do monitorowania **wskaźniki realizacji Strategii** to w szczególności:

- 1) Liczba nowych mieszkań socjalnych;
- 2) Liczba utworzonych placówek wsparcia dziennego;
- 3) Liczba utworzonych domów dziennego pobytu dla osób starszych;
- 4) Liczba udzielonych porad i konsultacji przez Punkt Konsultacyjny;
- 5) Liczba osób i rodzin, którym udzielono wsparcia;

- 6) Liczba mieszkańców Gminy, którzy założyli lub przystąpili do spółdzielni socjalnej;
- 7) Liczba utworzonych spółdzielni socjalnych na terenie Gminy;
- 8) Wysokość dotacji udzielonych organizacjom pozarządowym z budżetu Gminy.

Źródłem pozyskania informacji o wskaźnikach realizacji Strategii będą podmioty realizujące działania SRPS.

Monitoring Strategii prowadzony będzie w połowie i na koniec jej realizacji przez Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej we współpracy z Zespołem zadaniowym, którego rolą będzie wsparcie MOPS w pozyskiwaniu niezbędnych danych i ich weryfikacja, a także opiniowanie uzyskanych w ten sposób wyników. Ewaluacja końcowa natomiast skupi się na całościowej ocenie realizacji Strategii z perspektywy zakładanych celów i wypracowanych efektów w odniesieniu do istotnych kryteriów oceny takich, jak skuteczność, użyteczność, efektywność czy trwałość. Ewaluacja SRPS może być prowadzona zarówno poprzez ewaluację wewnętrzną (samoewaluację), jak i ewaluację zewnętrzną zleconą niezależnemu podmiotowi profesjonalnie zajmującemu się badaniami ewaluacyjnymi.

RADNICY
Miejskiej
Wojciech Wasilewski

9 Spis tabel

Tabela 1. Wymiary uwarunkowań zewnętrznych strategii.....	5
Tabela 2. Liczba ludności w województwie warmińsko-mazurskim, powiecie piskim, Gminie Orzysz w latach 2010-2012	10
Tabela 3. Przyrost naturalny w Gminie Orzysz w latach 2010-2012	11
Tabela 4. Ludność według ekonomicznych grup wieku w Gminie Orzysz w latach 2010-2012	11
Tabela 5. Liczbowe zestawienie posiadanych przez Gminę Orzysz zasobów infrastruktury.....	12
Tabela 6. Dochody i wydatki budżetu Gminy Orzysz w latach 2010-2012	14
Tabela 7. Dochody i wydatki budżetów gmin w kraju i województwie warmińsko-mazurskim oraz Gminy Orzysz w latach 2010-2012 w przeliczeniu na 1 mieszkańca	14
Tabela 8. Dodatki mieszkaniowe wypłacone w Gminie Orzysz w latach 2010-2012.....	15
Tabela 9. Kwoty zasiłków z pomocy społecznej wypłaconych w Gminie Orzysz w latach 2010-2012	21
Tabela 10. Kwoty wybranych świadczeń w Gminie Orzysz w latach 2010-2012	22
Tabela 11. . Powody przyznawania świadczeń z pomocy społecznej w Gminie Orzysz w 2012 roku	22
Tabela 12. Liczba rodzin korzystających z pomocy MOPS z powodu alkoholizmu	26
Tabela 13. Poradnictwo udzielone przez specjalistów Punktu Konsultacyjnego w Orzyszu	27

10 Spis wykresów

Wykres 1. Ludność według ekonomicznych grup wieku w Gminie Orzysz w latach 2010-2012	11
Wykres 2. Stopa przestępczości w Polsce, województwie warmińsko-mazurskim i powiecie piskim w latach 2010-2012	16
Wykres 3. Zmiany stopy bezrobocia w powiecie piskim na tle województwa warmińsko-mazurskiego i Polski w latach 2008-2012	19
Wykres 4. Liczba rodzin i osób w rodzinach, którym udzielono pomocy i wsparcia w ramach pomocy społecznej w Gminie Orzysz w latach 2010-2012	20
Wykres 5. Struktura wiekowa osób, którym udzielono pomocy i wsparcia w Gminie Orzysz w 2012 roku	20
Wykres 6. Liczba osób, którym przyznano świadczenia pieniężne w formie zasiłków w Gminie Orzysz w latach 2010-2012	21
Wykres 7. Poradnictwo udzielone przez specjalistów Punktu Konsultacyjnego w Orzyszu.....	27